

Ковалець Тарас

Козацькі повстання 1625 та 1630 рр. в Україні за матеріалами діаріуша Анджея Кості-Збіроховського

У розвідці розглянуто питання висвітлення козацьких повстань 1625 та 1630 рр. у нововіднайденому щоденнику товариша панцерної хоругви війська Речі Посполитої, шляхтича Анджея Кості-Збіроховського. У додатку вперше публікуються фрагменти щоденника, які стосуються цих повстань.

Ключові слова: *Анджей Костя-Збіроховський, Військо Запорозьке, козацькі повстання 1625 та 1630 рр., Марко Жмайло, Тарас Федорович, публікація джерел.*

In the article the elucidating of Cossack uprisings in 1625 and 1630 in the new-found diary of Andzhej Kostia-Zbirohovs'kyj, the companion of «pancerna» (armoured) regiment in the Commonwealth army, has been analyzed. At first time, the diary fragments concerned the mentioned uprisings have been published in the appendix.

Keywords: *Andzhej Kostia-Zbirohovs'kyj, Zaporozhian Host, Cossack uprising in 1625, Marko Zhmajlo, Cossack uprising in 1630, Taras Fedorovych, sources publishing.*

Козацькі повстання 1625 та 1630 рр. були потужними виступами Війська Запорозького проти Речі Посполитої, в яких яскраво проявилися риси військового мистецтва запорожців, їх бойові якості. Якщо виступ 1625 р. був доволі добре досліджений С. Рудницьким¹ на базі віднайденого щоденника тих подій (вірогідного авторства польського шляхтича Якуба Собеського)², то після закінчення бойових дій 1630 р. польові звіти офіцерів коронного війська були засекречені, а згодом, як вважалося, загинули у вогні

¹ Рудницький С. Козацько-польська війна р. 1625 // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі — ЗНТШ). — Львів, 1897. — Вип. 3. — Т. 17. — С. 1–42.

² Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rękopisów, tudzież dzieł w różnych językach o Polsce wydanych, oraz z listami oryginalnemi królów i znakomitych ludzi w kraju naszym / Red. J. Niemcewicz. — Lwów, 1833. — Т. 6. — С. 143–161.

Другої світової війни³. Історики, які займалися різними аспектами цього виступу — в українській історіографії найбільше той же С. Рудницький⁴, а також М. Антонович⁵, в польській В. Томкєвіч⁶, — змушені були спиратися на розрізнені актові документи, що тільки дотично стосувалися козацького виступу, та повідомлення Львівського літопису, де міститься наративний огляд партизанської боротьби повстанців і перебігу Переяславської битви. Відомості літопису, вірогідно, базувалися на листах затвердженого під час підписання Переяславського договору козацького гетьмана Тимоша Орендаренка, який, за повідомленням автора літопису, «рукою власною ці новини посилав знайомим своїм»⁷.

Зі здобуттям Україною незалежності евристичний пошук джерел, що могли б допомогти заповнити чимало прогалин у перебігу повстання 1630 р., був успішно продовжений українським істориком Ю. Мициком. Досліднику вдалося виявити лист-реляцію польського шляхтича із поля бою під Переяславом, де було наведено важливі відомості про збір і пересування козацьких загонів по Сіверщині і Наддніпрянщині, тактичні прийоми і матеріальне забезпечення запорожців на початку Переяславської битви, козацькі укріплення та ін.⁸ Ряд інших документів, переважно звітів інформаторів московських воєвод, нещодавно було знайдено і опубліковано російськими дослідниками Б. Флорею, А. Маловим та польськими Т. Бохуном і Р. Колодзєєм⁹.

Під час архівних пошуків у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника (фонд № 5 Оссолінеуму) нам пощастило виявити цінне джерело, яке значно доповнює джерельну базу козацьких виступів 1620-х рр. Це щоденник коронного шляхтича

³ *Tomkiewicz W.* Powstanie kozackie z roku 1630 // *Przegląd Powszechny*. — 1930. — Т. 187. — С. 116.

⁴ *Рудницький С.* Українські козаки в 1625–30 рр. // *ЗНТШ*. — Львів, 1899. — Т. 31–32. — С. 1–76.

⁵ *Антонович М.* Переяславська кампанія 1630 р. — Прага, 1944.

⁶ *Tomkiewicz W.* *Op. cit.*

⁷ *Бевзо О.* Львівський літопис і Острозький літописець: Джерелознавче дослідження. — К., 1971. — С. 111.

⁸ *Мицик Ю.* До історії повстання 1630 р. // *Пам'ять століть*. — 1997. — № 4. — С. 28–31.

⁹ Див.: *Floria B.* Nowe materiały do dziejów powstania kozackiego 1625 roku // *Przegląd Wschodni*. — 1998. — Т. 5. — *Zesz.1* (17). — С. 27–42; *Bohun T.* Materiały wywiadu moskiewskiego o wojskowo-politycznej sytuacji w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie 1630 r. (Dokumenty Urzędu Wojskowego dotyczące powstania Tarasa Fedorowicza na Ukrainie wiosną 1630 r. z zespołu-kolekcji RGADA «Akta nowego uporządkowania») // *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*. — 2013. — Т. 25 (2). — С. 191–252; *Kołodziej R.* «Krotki Dyjarius z Kozaki rosprawy» [13.X–6.XI.1625 r.] // «Trzeba dyscypliny — bez niej nie da się pasji składnie wyrazić». *Studia z dziejów nowożytnych (XVI–XVIII w. / Red. M. Forycki, A. Perlakowski, F. Wolański*. — Poznań, 2012. — С. 57–64.

білоруського походження, товариша панцерної хоругви кварцяного війська Анджея Кості-Збіроховського¹⁰.

Відомостей про автора документу збереглося небагато. Народився А. Костя 17 липня 1597 р. у селі Збірохи (*білор.* Збірагі) Брестського воеводства Речі Посполитої (нині місто Жабінка Брестської області Білорусі). У 1649 р. служив ротмістром козацької хоругви литовського війська та був електором короля Яна Казимира, а через два роки збирав податки на зарплату війську¹¹. Зі звернення до читачів, вміщеного в щоденнику, дізнаємося про А. Костю значно більше. Виявляється, він з малих літ до «військових справ» прилучився, у 1620–1623 рр. служив у війську Великого князівства Литовського, обороняв Ліфляндію та Курляндію від вторгнення війська шведського короля Густава Адольфа. Водночас молодий шляхтич почав вести щоденниковий запис подій свого життя, «скільки різних карток винести була змога». 1625 р., після півторарічної перерви, покинувши «домові заняття непотрібні», А. Костя пішов на службу у кварцяне військо і вже восени того року взяв участь у поході польного коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського для приборкання збунтованого запорозького війська.

Щоденник містить чимало цінної інформації, яка стосується перебігу козацького повстання під проводом Марка Жмайла. Передусім це опис збору коронного війська та наведення докладного маршруту просування його Україною назустріч війську козацькому. Коротко, але інформативно подається перебіг бойових дій над р. Цибульником 29 жовтня. Цей бій, на відміну від повідомлень інших щоденників тієї кампанії, показано тільки як пробу сил сторін. Відомості А. Кості фактично заперечують використання козаками під час відступу до Курукового озера системи кількох заслон та відповідно — великі втрати запорожців, яких вони начебто зазнали під час відходу; показуються безперспективні атаки коронного війська на укріплений козацький табір в урочищі Ведмежі Лози. Автор навів також унікальний і доволі розлогий реєстр коронного війська та загонів магнатів, які прилучилися до нього.

Після боїв із козаками А. Костя деякий час відпочивав удома, однак восени 1626 р. знову повернувся на службу і взяв участь у боях із татарами, що вторглися в українські землі. Майже одразу ж після розгрому ординців шляхтич рушив з С. Конєцпольським для відсічі шведському королеві

¹⁰ Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ. ВР). — Ф. 5: Збірка рукописів, автографів, грамот і дипломів бібліотеки Національного інституту ім. Оссолінських у м. Львові. XV–XX ст. — Спр. 7913/1: Архів родини Костів-Збіроховських. — Том X: «Dariusz od roku 1621, gdzie się bawił ja Andrzej Kościa... /herb/ pisany we Zbirohach roku 1631». — 120 арк.

¹¹ *Boniecki A. Herbarz polski.* — Warszawa, 1907. — Т. 11: «Komorowscy–Kotowski». — S. 260–261.

Густаву Адольфу у Пруссію, де брав участь у т. зв. війні «за гирло Вісли» між Річчю Посполитою та Швецією. Після її закінчення наприкінці 1629 р. А. Костя, отримавши платню, зі своєю хоругвою розташувався зимувати на Підляшші, принагідно занотувавши короткий реєстр тих коронних загонів, що пішли на постій на Подніпров'я.

Із настанням весни 1630 р. через вибух чергового козацького повстання Костя знову опинився у вирі подій і був кинутий на його придушення в авангарді кварцяного війська. Це дозволило автору щоденника навести чимало унікальних фактів про початковий етап виступу запорожців. Передусім уточнюється час приходу війська Т. Федоровича на Україну: вже 2 квітня у кварцяному війську було скликано коло, де обговорювалася небезпека з боку запорожців. Повідомлення щоденника дають змогу краще зрозуміти тактичні переміщення козаків: зокрема, стає зрозуміло, що Тарас із військом перед своїм відступом за Дніпро близько місяця — із кінця березня до 16 квітня — перебував на Правобережжі, вербуючи людей і збираючи припаси. У діаріусі детально описано пересування тих коронних загонів, які рушили вслід за козаками, а також показано перший, невдалий для повстанців великий бій: 3 травня вони цілий день безуспішно атакували позиції коронних загонів, які форсували Дніпро біля містечка Стайки та вже встигли укріпитися.

Оскільки до нашого часу не дійшов жоден щоденник, де б описувалися події Переяславської битви на всій її протяжності, діаріуш А. Кості в цьому плані унікальний: з його допомогою можна реконструювати кожне значне бойове зіткнення під Переяславом, а також простежити особливості козацької тактики — використання вогневого бою і наступу табором, які дозволили козакам завдати коронному війську важких втрат. Щоденник проливає світло на міфологізований в українській історіографії та художній літературі епізод знищення козаками польської «золотої роти», а також змінює мало не аксіомне твердження про одноосібне керування повстанським військом Тараса Федоровича: через кілька днів після початку Переяславської битви козаки його «скинули», а натомість «Антон гетьманом обрали».

Виклад подій в діаріусі лаконічний та незаангажований. Автор, схоже, не страждав поширеним тоді серед польської шляхти комплексом «сарматизму», а в його оцінках та судженнях не зустрічаємо зневаги і презирства до українських повстанців. Самі козацькі виступи очима А. Кості сприймалися винятково крізь призму тверезої оцінки професійного вояка. Так, за свідченням автора, Переяславська битва була дуже кривавою для польського війська: сам він був поранений, і ніщо «вже ніколи не зможе відшкодувати / Багато лицарства славного, яке загинуло, / Також немало, що здоров'я свого [...] позбулося».

Після закінчення повстання в Україні А. Костя залишив службу і повернувся у рідні Збірохи. Через рік, напевно, відчуваючи ностальгію за пережитим, шляхтич зібрав до купи свої розрізнені записи і, доповнивши їх віршованим зверненням до читачів, оформив у рукописну книгу. Зауважимо,

що на цьому щоденникові записи А. Кості не закінчуються: він продовжив коротко нотувати вагомі події у своєму досить рутинному житті: хрестини, похорони, весілля у середовищі місцевої шляхти, на яких був присутній, господарські справи і т. д. Черговим викликом для автора стала Смоленська війна 1633–1634 рр., після якої він покинув військову службу і, як свідчать щоденникові записи, що велися до 1644 р., залишався осторонь військово-політичних подій у Речі Посполитій¹².

Отож, маємо справу з цінним джерелом, у якому розкрито чимало досі невідомих сторінок історії українського козацтва першої половини XVII ст., передусім військового виміру його існування. Крім цього діаріуш А. Кості може бути використаний для дослідження польсько-шведських війн у 1620-х роках, а також Смоленської кампанії 1633–1634 рр., військового та побутового аспектів життя шляхти у першій Речі Посполитій.

* * *

У додатку першодруком наводимо звернення до читачів з діаріуша А. Кості та фрагменти, які стосуються козацьких повстань 1625 та 1630 рр. Архівна справа, де вміщений щоденник, має вигляд зіпсованого і зотлілого зошита із відірваним верхнім правим краєм, консервація якого була здійснена тільки у 1943 р. Через знищеність джерела назавжди втрачено деякі цікаві його фрагменти, зокрема, значну частину опису бою у Ведмежих Лозах (Арк. 15). Поганий стан також не дозволив працівникам бібліотеки належно пронумерувати сторінки, тому у додатку для зручності вони подаються у порядку перебігу подій.

Текст документа не позбавлений численних граматичних помилок («jia», «barzo», «jurz» і т. д.), характерних, однак, для подібних тогочасних записів. А. Костя використав також чимало слів та граматичних конструкцій, непри- таманних польській мові, — білоруських чи українських, наприклад: «stali» замість «stanęli», «obierać» — wybierać (kogoś hetmanem), «przyznaczono» — wuznaczono, часто немає кінцівок, які вказують на особу — (my) «wzięli i uszedli» — wzięliśmy i uszedliśmy тощо. По-особливому автор занотував і багато власних назв: «Sinie Oziero» замість Sinie Jezioro, «w Terechtemirowi» — w Trechtemirowie, «Naliwajkowym» — Nalewajkowym і т. д.

Оригінальний текст щоденника передано згідно з усталеною інструкцією для видання таких історичних джерел¹³, а також із наслідуванням методики,

¹² Цікаво, що охарактеризована архівна справа — не єдиний щоденник А. Кості. Серед архівних матеріалів збереглися інші щоденникові записи цього автора, датовані 1659–1661 та 1667–1669 рр., що містять важливу інформацію про суспільно-політичне життя Речі Посполитої того часу (Див.: Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. — Sygn. 7914/1: «Minucie roku [...]». 1659–1661, 1667–1669. — Archiwum Kościów-Zbirohowskich. — Т. XI: XVII w. — 152 s.).

¹³ Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w. / Red. K. Lepszy. — Warszawa, 1953. — 65 s.

застосованої в сучасних подібних археографічних публікаціях¹⁴. Із маленької літери подано офіційні посади урядників Речі Посполитої (pułkownik, chorąży, hetman, wojewoda), історичні означення («ukrainny», «pruski»). Давньопольське скорочення «X.» розшифроване і подане залежно від контексту, як «książe» / «książęta». У тексті також розшифровано скорочені латинські назви місяців: «7bris» замінено на «septembris», «8bris» — «octobris», 9bris — novembris. Для зручності в польському варіанті джерела латинські слова виділені курсивом. Сумнівно прочитані та перекладені фрагменти акцентовані знаком (?), а розшифрування скорочених частин слів та пропущених слів, ключових для розуміння думки, подано у квадратних дужках.

Перелік скорочень

chor.	– chorągiew
JM	– Jego Miłość
JMP	– Jego Miłość Pan
JW	– Jaśnie Wielmożny / Jaśnie Wielmożna
JWP	– Jaśnie Wielmożny Pan
KJM	– Król Jego Miłość
p.	– pan
ЙМ	– його милість
ЙМП	– його милість пан
КЙМ	– король його милість
п.	– пан
ЯВ	– ясновельможний
ЯВП	– ясновельможний пан

¹⁴ Див., наприклад: Relacje wojenne z pierwszych lat walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu «Ogniem i Mieczem» (1648–1651) / Red. M. Nagielski. — Warszawa, 1999; Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego Hetmana Wielkiego Koronnego 1632–1646. — Kraków, 2005.

ДОДАТОК

Diariusz od roku 1621.

Gdziem się bawił ja A[n]drzej Kościa. Pisany we Zbirohach roku 1631

/3/ Do czyte[lnika]

Różne głowy różnie też [...] ¹⁵ ta swe mają,
 A to, co się komu zda, za rzecz dobrą zowią,
 Ja, chłopiec[i]e taki[e], gdym o ziemię ¹⁶ rzucił,
 A do dalszych wojskowych [spraw], myśl sercem (?) obrócił,
 Zaciągnąwszy się w służbę wojska litewskiego,
 Które na ten czas było, broniąc Inflanckiego
 I Kurlandzkie[g]o Księstwa od Sudermańskie[g]o
 Książęcia, niespod[zie]wanie prędko wtargnione[g]o.
 Tam, jako się ta wojna więc odprawowała,
 Bar[d]zo wielka do te[g]o chęć moja bywała.
 I lub wojsko szczęścia ¹⁷, kiedy wojowało,
 Gdzie i kiedy to mi się za [...] ¹⁸ dobrze zdało,
 Dając wszy[s]tko, gdzie sam był i które[g]o czasu,
 Jakie[g]o mi fortuna zażyć dała wczasu,
 Com więc czynił na [...] ¹⁹, na różnych kurlandzkich
 [wydarzeniach]
 I zniosłem był inflancką zabawkę w książeczkach,
 Która już mi zginęła [...] ²⁰, jako me[g]o
 Skrywam tej zguby i br[...] ²¹
 /4/ [...]aw ²² wszelkich ²³ rozmaitych
 Go[...] ²⁴ bywało, niemało pobitych.
 Atoli, ile różnych kartek znieść się mogło,
 Także też i z pamięcią, w tą książkę się wniosło,
 W której i dalsze czasy jakom odprawował,
 Mieszkając lat półtora w domu com sprawował
 Wypisałem króciuchno, bo też czym się szerzyć

¹⁵ Слово із 3–4 літер напівзатерте. Можливо, «соś».

¹⁶ Можливо, «oziemię».

¹⁷ Інше прочитання: «z szczęścia».

¹⁸ 2 літери заплямлені. Можливо, «та».

¹⁹ Кілька літер у слові напівстерті.

²⁰ Нерозбірливо. Можливо, «część tej».

²¹ Решта слова (5–6 літер) напівстерта і нерозбірлива. Наступне слово теж мало-розбірливе: можливо, «rewne[g]o».

²² Початок рядка вирваний.

²³ В оригіналі: «wszeńkich».

²⁴ 8–10 літер вирвані.

Nie było, próżno leżąc, możesz temu wierzyć,
 Ale gdym się zaś udał, rzuciwszy domową
 Zabawę niepotrzebną, na służbę wojskową.
 Tam jako i na którym miejscu moje lata
 Bawiąc na służbie w wojsku, zażył też świata.
 W Ukrainie z Kozaki, jak się odprawowało
 Taniec krwawy marsowy i jako długo trwało,
 Co w koniec otrzymał, a potem wytchnienie,
 Jakie było po pracy. Popatrz na ciągnięcie
 Z Ukrainy w Podole przeciwko chanowi
 Który nazad uchodząc, łupił po Dniestrowi.
 Po takowej rozprawie ledwie wojsko z czoła
 Pot otarło, ale²⁵ już o ratunek woła
 Ziemia pruska z Warmią, przez zdradę zabrana,
 Aby jeszcze mogła być trochę zatrzymana
 /5/ Czym [...] ²⁶
 Do cze[g]o się pręd[ko] [...] ²⁷
 Zaraz ochotnie wojsko [...] ²⁸
 Do Prus z hetmanem polny[m] [...] i [...] ²⁹.
 Jedni po jednej stronie Wisły się puścili,
 Drudzy po drugiej, życząc, aby ukrócili
 Hardość nieprzyjacielską, która tak się wzmogła,
 Że nie zawsze odeprzeć moc koronna mogła.
 Zaczyn to tak się działo, niech to Pan Bóg sądzi,
 Który sercy ludzkimi i pańskimi rządzi³⁰.
 Po zawarciu traktatów w pokoju Prussia
 Sześć lat spełna ma zostać, także i Warmia,
 A wojsko pruskie wszystko, tak wspanięte
 Rozeszło się na miejsca sobie naznaczone:
 Jedni do Inow[r]ocławia, to abdukcjoni,
 A drudzy w Ukrainę, w służbie zatrzymani,
 Co swą zapłatę wzięwszy, rozjechali [się] różnie,
 A ukraiński Kozakom stawili się groźnie,
 Nie chcąc im ustępować stanowiska swe[g]o,
 Od JMP hetmana danego.
 Lecz gdy swawolnych ludzi kupy nastąpili,

²⁵ В оригіналі: «alie».

²⁶ Решту тексту у рядку вирвано.

²⁷ Решту тексту у рядку вирвано.

²⁸ Решту тексту у рядку вирвано.

²⁹ Решту тексту у рядку вирвано.

³⁰ Можливо, наприкінці рядка знак питання.

*Tam już nie mogąc [w]strzymać, z [...] ³¹
 /6/ [...] ³²
 [...] ³³do kupy zebrali
 [...] ³⁴wodza JW
 [...] ³⁵[Koniec]polskie[g]o hetmana polne[g]o,
 Który ³⁶z tym swawoleństwem poczynając mężnie,
 Hardość ich swawolną ukrocił potężnie.
 Na wszy[s]tkie kondycje musieli [Kozacy] pozwolić,
 Ale to nam już nigdy nie może nagrodzić,
 Jako wiele rycerstwa zginęło zacnego,
 Jako i tych niemało, co zdrowia swojego,
 Tak w pierwszej, jak w ostatniej potrzebie pozbyli,
 Pókiśmy ich swawolne karki nachylali.
 A jakom z Kozakami służbę mą w koronnym
 Zaczął wojsku, tak skończył w zdrowiu ochronny,
 Com wszy[s]tko tu porządnie spisał dla pamięci,
 To tylko gdzieś sam bywał, aby moje dzieci
 Nigdy nie ustawały dziękować samemu
 Pa[fnu] Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu,
 Że mię z laski swej Świętej do miejsca pewne[g]o
 Przeprowadzić sam raczył, kraju ojczyste[g]o.
 [Podpis]*

[Anno 1625]

/22/ [Januaris] [...] ³⁷ do dnia 18 janua[rii] [...] ³⁸ przenocować i tak na noc, która być [...] ³⁹, wyszli do wsi ks[ia]żąt Zbaraskich [...] ⁴⁰.

Die 5 februarii. Do łuki weszli. Tam stali aż do d[nia] 6 marca. Z tamtej poszli i przyszli d[nia] 19 marca do Łysohorki, do Horbowiec i Owsianik. Tameśmy stali aż do d[nia] 5 aprilis.

Die 8 julii. W obóz weszli nad Studzienicą między Murachwą i Szarygrodem.

Die 11 julii. Gospodarczyka wołoskie[g]o ścięto.

Die 20 julii. Poseł hospodara wołoskie[g]o do obozu przyszedł.

Die 6 augusti. Czata dla języka poszła.

³¹ Далі текст майже нечитабельний. Можливо, «місця уступили».

³² Перший рядок вирваний повністю.

³³ Початок рядка вирваний.

³⁴ Початок рядка вирваний.

³⁵ Початок рядка вирваний.

³⁶ В оригіналі: «którzcy».

³⁷ Фрагмент вирваний.

³⁸ Текст рядка вирвано повністю.

³⁹ Початок рядка вирваний.

⁴⁰ Кілька слів нерозбірливі.

Die 7. Posel wołoski poszedł.

Die 15. Czata przyszła.

Die 2 septembris. Z obozu wojsko się ruszyło i stanęli nad Rosawą⁴¹, i tam stał aż do *die 16 septembris*. Te[g]o dnia koło było.

Die 15 septembris. Do Baru po pieniądze z p. Kaweckim jechałem. [Вставка внизу: Пулк me[g]o chorążę[g]o p. Rac[...]⁴² prowadził].

Die 23 septembris. Przyjechałem do obozu w Babine i p[ieni]ądze rozdawał.

Die 24. W dąbrowie pod Orehowem.

Die 25. Pod Teterowem (?). Tam p. starosta braclawski pułkownik nasz przyjechał.

Die 26. W Dąbrowie. Tameśmy straż odprawowali.

Die 27. Za Wołodarowką.

Die 28. Nad stawkiem tym przez noc konie niedbane były. P. pułkownik dla języka posyłał.

/19/ Die 29. Nad Rosią [...]⁴³.

Die 30. Do obozu hetmańsk[iego] [...]⁴⁴ od Białej Cerkwi i Taborówki [...]⁴⁵ z Krakowczykami wszedł.

Die 1 octobris. P. starosta łucki z chorągwią swoją przyszedł.

Die 4. Ruszyło się wojsko wszy[s]tko. Sta[ne]li pod Białą Cerkwią przez dzień piąty.

Die 6. W polu nad rzeką.

Die 7. Pod Sieniawką nad Rosią, od Olszanki w mili.

Die 8. Tamże. Straż nasza.

Die 9. Nad Torokanowym stawem, pod okopem Nalewajkowym⁴⁶.

Die 10. Pode wsią w mili od Rzys[z]czewa, lud ks[ia]żąt] Zbaraskich tam przyszedł.

Die 11. Niedaleko Dniepru widać monastyr murowany. Mila od Kaniewa. Posły od Kozaków Guńka i Zabłocki.

Die 12. Tamże. JWP hetman p. Odrzywolskie[g]o⁴⁷ posłał z lude[m] za Kozakami, których [on] gromił w mili od Moszen nad rzeczką przy wsi i dworku.

Die 13. Przy wsi pod górą nad Rosią.

Die 14. Na tym miejscu, gdzie Odrzywolski gromił [Kozaków].

Die 15. Pod Czerkasy. 16. Tamże.

Die 17. W dąbrowie, gdzie posły kozackie Odynec i Kaczkowski byli.

/20/ [Tam że (?)] 18,] ⁴⁸ 19, 20.

⁴¹ В оригіналі: «Rusawa».

⁴² Кінець прізвища нерозбірливий.

⁴³ Решту тексту у рядку вирвано.

⁴⁴ Решту тексту у рядку вирвано.

⁴⁵ Решту тексту у рядку вирвано.

⁴⁶ В оригіналі: «Naliwajkowym».

⁴⁷ В оригіналі: «Drzywolskie[g]o».

⁴⁸ Початок рядка вирваний.

[Die 21.] [...] ⁴⁹ [nad] Dnieprem. Posłowie kozaccy byli. Lud ks[ięcia] [Wiśn]iowieckie[g]o i p. Tyszkiewicza przyszedł. Tamże przez dzień 22, 23, 24 stali.

Die 25. W Kryłów. 26, 27, 28. Tam posłowie bywali i ostatni [...]nać ⁵⁰ nie pozwolili.

Die 29. Pod tabor ich na Kiszynie z wojskiem JWP hetman nastąpił i z dział strzelać kazał. P. Lewikowskie[g]o rotmistrza i oboźne[g]o kwarciane[g]o postrzelono i niebo[s]z[czyka] p. [...]cickie[g]o.

Die 30. Tamże. Straż nasza nocna i kilku innych chorągwi. W nocy Kozacy z taboru ustapili. P. hetman p. podkomorze[g]o ⁵¹ podolskie[g]o pułkownika z ludem, ze 14 chorąg[wiami], przede dniem wyprawił za nimi. Skoro dnia w wi[gi]lię W[szy]stkich Świątych ⁵² stanęło wojsko nasze. Te 14 chorąg[wi] w sprawie przeszło przez przeprawę, strzelać się poczęli [z Kozakami], a wtym JWP Tyszkiewicz Janusz, przyjechawszy, zaraz bród [z]nalazszy wojsku skoczyć kazał, gdzie zarazem pod ten że czas i Niemców kilkadziesiąt przyszło i społu z konnymi w bród skoczyli. Kozacy od przeprawy uciekać poczęli i [żołnierze] aż do taboru ich, siekąc i strzelając, zapędzili nad zatokę Dnieprową ⁵³ w Miedwieżych Łozach, gdzie niebo[s]z[czyka] p. Lodziatę towarzysza nasze[g]o zabito. Od tamtej przeprawy aż pod tabor wpadli wielki, ale już tam [...] ⁵⁴.

/15/ Naszych pozy[...] ⁵⁵ traktować poczęli, a w tym [...] ⁵⁶ [...] ⁵⁷ czy traktować i poddawać się [...] ⁵⁸. P. pułkownik nasz [вставка згори: p. starosta braclawski Kalinowski] [...] ⁵⁹ z prawej strony do ta[boru] [...] ⁶⁰ chora[gwie] swoje, p. wojewodzica braclawskie[g]o i pułk swój [przywodził] po dwakroć, ale wsparty [był] z wielką szkodą w koniach. A p. hetman z drugiej strony [następował], ale im nic nie uczynili, przed wieczorem odstapili. Obóz [nasz] stanął nad zatoką Dni[e]prową ⁶¹ na[d] K[u]rukowym [jeziorem]. Hetmanem Szmaiło był u nich. Tego dnia zabito rotmistrza p. Rogawskie[g]o.

Die 5 novembris. Pakta stanęły. Na wszy[s]tko Kozacy pozwolili.

Die 6. Przysięgę starsi Kozacy wykonali. Doroszenko hetmane[m].

Die 7. Ruszyło się wojsko aż za Kryłów.

⁴⁹ Початок рядка вирваний.

⁵⁰ Початок слова затертий.

⁵¹ Вгорі над словом ще одне, нерозбірливе, можливо, чиесь ім'я.

⁵² У тесті вжито скорочення «ŚŚ».

⁵³ В оригіналі: «zatokiem Dnieprowym».

⁵⁴ Кілька літер затерті. Можливо, «w tym».

⁵⁵ Решту тексту в рядку вирвано.

⁵⁶ Решту тексту у рядку вирвано.

⁵⁷ Кілька літер — закінчення слова із попереднього рядка — нерозбірливі.

⁵⁸ Решту тексту у рядку вирвано.

⁵⁹ Наступні два слова нерозбірливі.

⁶⁰ Кілька слів наприкінці рядка затерті.

⁶¹ В оригіналі: «zatokiem Dnieprowym».

Die 8. Pod Borowicą stali.

Die 9. Za Czerkasy, w mili od Moszen, tamem jeździł wywiedziać się o bracie p. Jaroszu, który zginął w Moskwie.

Die 10. Nad Sinim Ozirom. Stamtąd idąc na wsi wozy płacili (?).

Die 11. We wsi nad Rosią. Tamże 12, 13. Koło generalne. Stamtąd wojsko poszło pułkami i chorągwiemi na stanowiska. Nam ukazano [stanowisko] w Hornostajpolu JW pani⁶² podkomorzyniej kijowskiej⁶³.

/16/ [REGISTR WOJSK]A KWARCIANE[G]O

[Pułk JWP] [halickiego]⁶⁴

[samego JW]	koni 250
p. Rogawski	koni 250
p. Kosakowski	koni 200
p. Włodek	koni 1[00]
p. Przełęcki	koni 100
p. Lipnicki	koni 100
piechot[y] chorąg[wi]	

Pułk JWP hetmana

same[g]o JW	koni 250
p. wojewody kijowskie[g]o	koni 150
p. Stef[ana] Konięcpolskie[g]o	koni 100
p. wojewodzica bracl[awskie]o	koni 100
p. wojewodzica sierad[zkiego] (?)	koni 150
p. Odrzywolskie[g]o	k 150
p. Łosickie[g]o (?)	k 100
p. Bogusz	k 100
p. Łas[z]cz	k 100
p. Męcniński	k 200
piechot[y] chorąg[wi]	

Pułk JMP podkomorze[g]o podolskie[g]o

same[g]o JM [...] ⁶⁵	koni 200
p. starosty kamieni[eckiego]	k 150
p. starosty [...]askie[g]o	k 150
p. Stanisławskie[g]o	k 100
p. Łabęcki	k 100
p. Kruszyński	k 300

⁶² В оригіналі: «Паніей».

⁶³ Внизу справа напівзатертий відбиток печатки.

⁶⁴ Ім'я керівника полку вирване. Порівняння, однак, з іншими переліками полків дають підстави припустити, що йдеться про полк галицького каштеляна Марціна Казановського.

⁶⁵ Кілька літер запламлені.

p. Stelkowski	k 100
p. Roguski	k 100
p. Goślicki	k 150
p. Roźniatowski	k 100
piechot[y] chorąg[wi]	
Pułk p. starosty [braclawskiego]	
same[g]o JM	k 100
p. Anibal	k 100
p. Czarnecki	k 100
p. Bajbuza	k 100
same[g]o chorągwi	5
piechoty chorąg[wi]	3
Straż przednia	
p. Lewikowski	150
p. Bielecki	
p. Mytko	
/17/ Niemc[ów]	
p. Butler i p. Winkrot	[...] ⁶⁶
Rotmistrze pieszy	
p. Nadolski kapitan	400
p. Wiadowski	
p. Śliwiński	
p. Rybiński	
p. Kurecki	
p. Biedrzycki	
p. Taranowski	
p. Peckowski	
p. Mąkicki	
p. Hulanicki	
Lud paniąt na tę komisję	
p. starosta sandomierski	k 100
p. wojewodzie brzeski K[...] ⁶⁷	k 100
p. starosta łucki	k 100 ⁶⁸
p. wojewoda ruski	k 150
piechoty	
/18/ [wszyst]kich chorągwi	8
[JMP woje]wody kijowskie[g]o chor[ągwi]	
lud JW p[anów] Tyszkiewiczów	chor[ągwi] 5
lud ks[ięcia] [...]ckie[g]o	chor[ągwi] 2

⁶⁶ Цифра заплямлена.

⁶⁷ Кінець імені чи титулу нерозбірливий.

⁶⁸ Можливо, «1000».

lud ks[ięcia] Wiśniowieckie[g]o	chor[ągwi] 3
lud ks[ięcia] Koreckie[g]o	chor[ągwi] 3
lud p. kijowskie[g]o	
lud p. starosty włodzimierskie[g]o	
lud p[anów] Niemiryczów	
lud p. starosty braclawskie[g]o	chor[ągwi] 5
Krakowczyków	chor[ągwi] 5
p. starosty krasnostawskie[g]o	
p[anów] Bałabanów	

Do Hornostajpola na stanowisko przyszedłszy z chorąg. *die 22 novembris anno* 1625. Na Boże Narodzenie byłem w p[ani] podkomorzyny.

/38/ [Anno 1629]

[*Novembris*]

Die 18 z Karwowa wyszli na stanowisko do Kijowa. P. rotmistrz w Brodnicy został, a stamtąd jechał do domu. /39/ Po traktatach wojsko [...] ⁶⁹. Płacono im w Inow[r]ocławiu [...] ⁷⁰. Chorągwiom służbę przyznaczono.

REGISTR CHORĄGWI NA UKRAINĘ

chor. królewicza JM	chor. p. starosty skalskie[g]o
[chor.] JWP hetmana	chor. p. Odrzywolskie[g]o
[chor.] JWP podkanclerza	chor. p. Łas[z]cza
[chor.] JWP halickie[g]o	chor. p. Cetnera
[chor.] JWP kamienieckie[g]o	chor. p. Żółki[e]wskie[g]o
[chor.] JWP starosty kałuskie[g]o	chor. p. Czarnieckie[g]o
[chor.] JWP starosty braclawskie[g]o	chor. p. Kruszyńskie[g]o
[chor.] JW[P] wojewody braclawskie[g]o	chor. p. Hanibala
[chor.] JWP wojewodzica braclawskie[g]o	chor. p. Łyzakowskie[g]o
[chor.] JWP Lipnickie[g]o	chor. p. strażnikowa (?)
[chor.] JWP margrabie[g]o	chor. p. Budziszewskie[g]o
	chor. p. Lanckorońskie[g]o
	chor. p. Wieruskie[g]o
	chor. p. Sirakowskie[g]o

Niemców kilkanaście set.

P. Mocarskie[g]o i p. Stalkowskie[g]o chorągwie w służbie zostały przy
abdankowanym wojsku pruskim.

⁶⁹ Решту тексту в рядку вирвано.

⁷⁰ Решту тексту в рядку вирвано.

/40/ Anno 1630

Die 5 januarii. Wyszli z Kolna.

Die 6. Do Łomży.

Die 7. Do Biał[egost]oku.

Die 15. Do domu odjechałem z p. Hoziuszem. Tam towarzystwo miałem w p. ojca, i p. Mikołaja brata z sobą wziąłem.

Die 24. Z do[mu] wyjechałem, z p. [...] ⁷¹ byłem, i trzecie[g]o dnia chorąg. dojechał[em].

Die 30. Przez Pińsk przeszli.

Die 31. W p. [...] ⁷² na weselu i z p. chor[ążym] posiadał (?).

Die 12 febr[uarii] ⁷³. W Torczynie z [...] ⁷⁴ prowadził.

Die 23. Do domu pisałem przez ks[iędza] Kazimierza bernardyna [...] ⁷⁵.

Die 1 marca. Weśli do Kijowa. Za Dniepr wyprawili.

Die 18. Z Zadnieprza przyjechało towarzystwo.

Die 20. Koło. Do ks[ięcia] wieści (?) posłali.

Die 2 Aprilis. Wieczorek wielkanocny. Koło o [nie]bezpieczeństwie od Kozaków.

/23/ [*Die 14.*] Z p. Sadowskim pojecha[łem] [...] ⁷⁶.

Die [15] ⁷⁷. Z Kijowa chorągwie wyszli do [...] ⁷⁸. P. rotmistrz przyjechał do chorąg.

Die 16. Taras za Dni[e]pr się przeprowował, a p. Kamińs[ki] przyjechał do Wasilkowa.

Die 17. Do Kopaczewa, a p. Łas[z]cz do Kijowa.

Die 18. Do Obuchowa, skąd podjazd nasz poszedł.

Die 19. Do Trypoła.

Die 20. Do Stajków.

Die 21. P. starosta kałuski przyjechał.

Die 22. Posłowie Kozacy odprawieni.

Die 23. P. Koziecki z p. Świrskim do Lwowa po p[ie]n[a]dze, a wojsko pod Rzyszczowkę się ruszyło (?).

Die 24. Wypowiedziało wojsko służbę. D[nia] 25, 26, 27 tamże.

Die 28. Do Stajków nazad poszli.

Die 29. Podjazd nasz, w Trechtemirowi[e] ⁷⁹ wpadłszy, porwali dwu Kozaków, trzecie[g]o zabili. Nazad idąc w Jużkowcach (?) szturmem w chałupie, z której się bronili, pięciu pobrawszy, pozabijali [...] ⁸⁰ w drodze.

⁷¹ Нерозбірлива вставка із кількох слів над рядком.

⁷² Прізвище нерозбірливе.

⁷³ Вгорі нерозбірливий напис.

⁷⁴ Нерозбірливе слово.

⁷⁵ Нерозбірливе слово.

⁷⁶ Кінець рядка вирваний.

⁷⁷ Над рядком вставка: «На горę wyszli i [...]». Решту рядка вирвано.

⁷⁸ Кінець рядка вирваний.

Die 2 maja. Wojsko nasze w Stajkach się za Dniepr poczęło przeprowować, i szanćzyk zaraz usypali na brzegu.

Die 3. Kozacy szturmowali do szanćców⁸¹, ale ich odbito i odstąpili przed wieczorem. Był tam p. starosta k[...]. Zginęło ich kilkuset i od dział ich było odbito [...]⁸². /24/ [...]⁸³ i nasza chorg. już w[róciła] (?). [...]⁸⁴, od Kijowa idąc, stanął obozem pode wsią, w której nasze wojsko, co się u Stajków przeprowiło, stali.

Die 7. We wtorek pod Perejasław taborem przysli i 8 tam utarczkę z Kozakami mieli. Rozdwoili ich: jedni do miasta uciekli, a drudzy do taboru swe[g]o okopane[g]o uszli. Noc ro[...]⁸⁵ sprawiła, wojsko nasze nazajutrz podstąpiło bliżej pod ich tabor obozem.

Z die 9 na 10 w nocy z taboru do Perejasławia Kozacy weszli.

Die 10. Obóz nasz stanął nad rzeczką i okopał się.

Die 11. W sobotę Kozacy Antona hetmanem obrali, a Tarasa zrzucili.

Die 14. Wtorek. Straż nasza. Za rzeczką śmy się uganiaли i kilku zabili.

Die 15. Środa. Na straży Kozaka na koniu za szubienicą pojmałem. Tegoż dnia słomy i siana z obozu wywożono.

Die 16. We czwartek [wyszli] Kozacy taborem w pole o południu. Wyszedł Anton. Potrzeba z nim dwakroć była, aleśmy im nic nie mogli radzić przed wozami. Bardzo wiele szkody w rycerstwie i koniach te[g]o dnia naczyniło. P. Ruszkowskie[g]o, który swym kosztem chorąg[iew] przyprowadził, zabito i mnie zacięto. P. chorąże[g]o postrzelono i towarzystwa nasze[g]o kilku, nie mianując obcych, których siła zginęła i postrzelono. /25/ Z drugiej strony za rzeczką [...]⁸⁶ pod obóz nasz, ale wypad[ł]szy [...]⁸⁷ go część i wzięli by byli wszy[s]tek, by był posiłek [...]⁸⁸. Padli na łupie, choć się więcej nie zdobyli nad suchary.

Die 17. W nocy ustąpił z taboru do miasta.

Die 18. Straż nasza za rzeczką.

Die 19. Świątki. Armata przysła z piechotą.

Die 20. Chorąg[wi] kilkanaście Zbarażczyków, p. podkanclerza, p. [...]⁸⁹ przyszło tegoż dnia w nocy. Szan[ie]c nad rzeczką usypali i, działa zapro-

⁷⁹ В оригіналі: «Terechtemirowi».

⁸⁰ Два слова затерті.

⁸¹ Вгорі вставка із кількох малорозбірливих слів — «do [...] i wozów» (?).

⁸² Ще одне слово затерте.

⁸³ Початок рядка вирваний.

⁸⁴ Початок рядка вирваний.

⁸⁵ Слово нерозбірливе.

⁸⁶ Решту тексту у рядку вирвано.

⁸⁷ Решту тексту у рядку вирвано.

⁸⁸ Решту тексту у рядку вирвано.

⁸⁹ Залишене місце на ім'я.

wadziwszy, do taboru kozackie[g]o pod Perejasławiem⁹⁰ będące[g]o bito, skoro dzień nazajutrz.

Die 21. Koło było generalne, w którym p. hetman wojsko prosił, aby byli cierpliwi, iż pieniędzy nie masz. Obiecało wojsko czekać w posłuszeństwie. Straż nasza. Koni 4 pod samym miastem zajęli i uszedli do chorąg.

Die 22. P. rotmistrz z p. Bajbużą w poselstwi[e] do Kozaków.

Die 23. U szubienicy⁹¹ szan[ie]c drugi usypano i obóz za nim na górze stanął.

Die 25. Sobota. JMP hetman sam chodził na czatę z połowicą wojska dobywać 600 Kozaków i dobył ich, ale zaś Kozacy, oraz wypadłszy, uderzyli na szan[ie]c, co pod szubienicą [był], i opanowali. Dział 2 i hakownic 2 wzięli, część odgromili[śmy], ale [Kozacy] o włos jeden obozu nie opanowali. /26/ [...] ⁹². Chorągwie pułku p. K[...] ⁹³ [...] ⁹⁴ zastawili, a prawie w ogniu [...] ⁹⁵ [...]krywały, za pomocą Bożą odparli, acz z wielką szkodą swoją. Towarzystwa bardzo wiele zginęło, drugich nastrzelano, koni nazabijano. P. rotmistrza me[g]o postrzelono, chorąże[g]o zabito, towarzystwa nastrzelano, pode mną konia zabito. I tak aż do nocy się kłócili, a w tym się p. hetman zwrócił po wszy[s]tkim.

Die 26. P. rotmistrz z postrzału te[g]o przed południem umarł w dniu Ś[więtej] Trójcy⁹⁶.

Die 27. Ciało je[g]o z obozu na Kijów poprowadzono. Obóz się okopał.

Die 28. Traktaty. Kozacy o ciała prosili, aby mogli pozbierać i pogrzebać⁹⁷. Pozwolił im te[g]o p. hetman.

Die 29. Z bratem p. Janem Kością się [...] ⁹⁸, z p. Pawlowskim służył, matka je[g]o pod Niżynem za p. Wa[...] ⁹⁹.

Die 31. Piątek. Koło generalne. JWP hetman prośbę wnosił do wojska, bo już część [żołnierzy] ekspirowała, aby go nie odbiegali, aż by skończył z Kozaki. Obiecało wojsko nie odstępować go, ale już nie w służbie, póki aż by koniec uczynił, jakoż mu i dotrzymani te[g]o swym kosztem z miłości ku ojczyźnie.

Die 2 junii. Niedziela. Straż nasza. P. Olizar przyszedł.

/27/ Anno [...] ¹⁰⁰.

Tegoż dnia przede dniem cho[rağ.] [...] ¹⁰¹ do wojska nad Dnieprem pod Ki[jowem] [...] ¹⁰², [gdzie] hetman się przeprowował, na noclegu Kozacy, z

⁹⁰ В оригіналі: «Пзиеяславіем»

⁹¹ В оригіналі: «u szubienice». Навряд чи тут мова йде про якийсь топографічний об'єкт, швидше за все мовиться про пагорб, де польські вояки спорудили шибеницю.

⁹² Початок рядка вирваний.

⁹³ Кінець імені затертий.

⁹⁴ Початок рядка вирваний.

⁹⁵ Частина слова затерта.

⁹⁶ В оригіналі: «Трójсе».

⁹⁷ В оригіналі: «pogrześć».

⁹⁸ Незрозуміле слово.

⁹⁹ Ім'я нерозбірливе.

¹⁰⁰ Далі текст вирваний.

ostrowu [...] ¹⁰³ przyplłynawszy, na głowę zbili, tylko trzech albo czterech towarzysztwa i czeladzi uszło.

Die 3. Na harcu czeladnika p. Falińskie[g]o zabito i konia wzięto.

Die 4. Straż na noc nasza.

Die 5. Środa. Na niebie znaki jasne koło słońca ¹⁰⁴ o południu. Na noc na czatę pod Kijów.

Die 7. Ciała śmy pogrzebli chorągwi p. Stalkowskie[g]o. W szańcach naliczyliśmy ich 140 i kilku, krom pogrzebanych ¹⁰⁵ przed nami i tych, co w błocie podobijano i potonęli. Poruczników tam dwu zginęło.

Die 8. W obozie traktaty stanęły z Kozaki. Poprzysięgli [oni na] komisję K[u]rukowską we wszy[s]tkim i hetmana Timoszenka podano im.

Die 9. Niemcy z Kijowa, do nas się przeprowadziwszy, szli z nami do obozu, ale już wojsko pod[...] ¹⁰⁶ *die 10* i wróciliśmy się ku Stajkom.

Die 11. Do Woronkowa. Nocleg obozu.

Die 12. Środa. U Dnieprze ¹⁰⁷ przeciwko Stajkom wojsko się przeprowadzało, a my na samym ostatku przededniem w piątek *die 14* przeprowadziliśmy.

Die 15. Koło nasze pod Stajkami. JWP hetmanowi wojsko służbę wypowiedzianą ponowili (?) i za kompanię podziękowało.

/28/ [*Die 16.*] [...] ¹⁰⁸ pożegnało pruskich [żołnierzy], k[...] ¹⁰⁹ p. hetmana. P. hetman poszedł w jedną stronę z wojskiem kwarcianym, a my w drugą, i stanawszy obozem pode wsią w mili od Stajków koło mieli. Marszałka p. Jarosza Uwilińskiego porucznika JWP wojewodzica [...] ¹¹⁰ obrali. Chor[ag.] królewicza JM od nas odstąpiła i poszła od nas nazajutrz to jest

die 17. Pułkowników czterech obrali, deputatów ośmiu, strażnika, oboźne[g]o, posłów do KJM.

Pułkownicy

1. p. Sadowski, porucznik p. kamienieckie[g]o
2. p. Zielonka, porucznik p. halickiego
2. p. Łas[z]cz, porucznik p. starosty braclawskiego
4. p. Rusiński, porucznik p. Lanckorońskiego

Deputaci

1. p. Choiński, porucznik p. starosty kałuskiego
2. p. Drojewski 3. p. Gorzkowski 4. p. Rudnicki

¹⁰¹ Решту тексту в рядку вирвано.

¹⁰² Решту тексту в рядку вирвано.

¹⁰³ Одне слово вирване.

¹⁰⁴ Слова «кою» і «słońca» обведені колами, що пересікаються між собою.

¹⁰⁵ В оригіналі: «pogrzebionych».

¹⁰⁶ Решта слова незрозуміла.

¹⁰⁷ В оригіналі: «и Dnieprzi».

¹⁰⁸ Початок рядка вирвано.

¹⁰⁹ Ще два слова нерозбірливі.

¹¹⁰ Слово нерозбірливе.

5. p. Kozicki 6. p. Podosecki 7. p. Serebrzyski 8. I ja

P. Wojewódzki **strażnik**. P. Kliczanowski **obożny**
Posłowie

1. p. Wysocki 2. p. Przeździecki 3. p. Czołowański 4. p. Chomętowski

ПЕРЕКЛАД

Діаріуш від року 1621.

Де бував я, Анджей Костя. Писаний у Збірохах 1631 року

/3/ До читача

*Різні голови різне теж [...] своє мають,
А те, що кому здасться, за річ добру звать,
Я, хлоп'я таке, коли землю покинув,
До дальших військових [справ], думку і серце (?) повернув,
Затягнувшись¹¹¹ на службу війська литовського¹¹²,
Яке на той час обороняло Лифляндське
І Курляндське князівства¹¹³ від судерманського
Князя¹¹⁴, який несподівано швидко вторгнувся.
Там, як же та війна йшла,
Дуже велика до того охота моя бувала.
І чи військо щастя, коли воювало,
Де і коли то мені [...] добрим здалося,
Подаючи все, де сам був і в який час,
Якого мені доля дала скуштувати «відпочинку»,
Що ж чинив я [...] у різних курляндських [подіях]
І пережив лифляндську війну, у книжечках,
Яку вже загубив [...], як мого
Приховую ту втрату і [...].
/4/ [...] багатьох різних
[...] бувало, немало побитих.*

¹¹¹ Затяг — вид вербунку війська у Речі Посполитій XV–XIX ст., який полягав у добровільному наборі особового складу підрозділів та передбачав отримання ним певної усталеної платні.

¹¹² Тобто у військо Великого князівства Литовського.

¹¹³ Лифляндія (Лівонія) — історичний регіон над р. Дзвіною і Ризькою затокою. Курляндія — історичний регіон Латвії, що лежить на березі Балтійського моря. Лифляндія та Курляндія перебували у сфері впливу Речі Посполитої, яка на початку XVII ст. вела війни за ці території зі Швецією.

¹¹⁴ Судерманія — одна зі шведських провінцій. У щоденнику йде мова про шведського короля Густава II Адольфа (1594–1632), спадкоємця титулу судерманського князя, який із 1617 до 1629 рр. вів майже безперервні війни із Річчю Посполитою.

Однак скільки різних карток винести моглося,
 Також і з пам'яті у ту книгу внеслося,
 У якій і подальші часи як я проводив,
 Мешкаючи півтора роки вдома чим займався
 Написав коротенько, бо ж ширше про щось писати
 Не було, марно лежачи, можеш в це повірити,
 Але я вдався, покинувши домашні
 Заняття непотрібні, на службу військову.
 Як і де там мої літа
 Проводячи на службі у війську, побачив теж світу.
 В Україні з козаками як велося
 Танець кривавий марсовий і як довго тривало,
 Що зрештою я отримав, а потім перепочинок,
 Який був після праці. Поглянь, як їхалося
 З України на Поділля проти хана¹¹⁵,
 Який повертаючись грабував по Дністрові.
 Після такої кампанії ледь військо з чола
 Піт витерло, вже про рятунок кричить
 Земля прусська з Вармією, зрадою забрана¹¹⁶,
 Щоб ще трохи її утримати,
 /5/ Чим [...]

До чого швидко [...]

Одразу ж військо охоче [...]

До Пруссії з гетьманом польним¹¹⁷ [...] і [...].
 Одні по одному боці Вісли¹¹⁸ рушили,
 Інші по іншому, прагнучи приборкати
 Зухвалість ворога, яка так посилилася,
 Що не завжди відбити сила коронна¹¹⁹ могла.
 Чому то так діялося, хай пан Бог розсудить,
 Який серцями простих людей і володарів керує.
 Після укладення миру Пруссія у спокої
 Повному шість років має залишитися, також і Вармія¹²⁰,

¹¹⁵ Хронологічно найближчим до польсько-шведської війни (розпочалася у липні 1626 р.), був напад наприкінці вересня на українські землі ногайського мурзи Кантемира. Вірогідно, автор діаріуша залишився серед оборонців України і воював із татарами під керівництвом брацлавського хорунжого Стефана Хмелецького.

¹¹⁶ Йдеться про польсько-шведську війну «за гирло Вісли», яка відбулася у 1626–1629 рр.

¹¹⁷ Гетьман польний коронний — одна із найвищих посад у війську Польської Корони. Основним завданням польного гетьмана була охорона південно-східних рубежів Речі Посполитої.

¹¹⁸ Вісла — найдовша річка Польщі.

¹¹⁹ Тобто військо Польської Корони.

А військо пруське¹²¹ все, так зібране
 Розійшлося на місця, для нього призначені:
 Одні до Іновроцлава, ці розпущені,
 А інші в Україну — на службі залишені,
 Які, свою платню взявши, роз'їхалися порізно,
 А ті, що в Україні, до козаків ставилися грізно¹²²,
 Не бажаючи їм поступатися лежами¹²³ своїми,
 Від ЙМП гетьмана даними.
 Але коли свавільних людей купи наступили,
 Там вже не маючи змоги стримати [...].
 /6/ [...]
 [...] докупи зібтали
 [...] вождя ЯВ
 [...] Конєцпольського, польного гетьмана,
 Який із тією сваволею мужньо чинив,
 Зухвалість їх свавільну приборкав потужно.
 На всі умови мусили [козаки] пристати,
 Але це нам вже ніколи не зможе відшкодувати
 Багато лицарства славного, яке загинуло,
 Також немало, що здоров'я свого,
 Як у першій, так і в останній кампанії¹²⁴ позбулося,
 Поки ми їх свавільні голови упокорювали.
 А як із козаками¹²⁵ я свою службу у коронному
 Почав війську, так і закінчив здоровий,
 Про що тут все гарно записав для пам'яті,
 Але тільки те, де сам я бував, щоб мої діти
 Ніколи не переставали дякувати самому
 Пану Богу в Трійці єдиному,
 Що мене з ласки своєї святої до цього місця
 Привести зволив, до батьківського краю.
 [Підпис]

¹²⁰ Йдеться про укладене у вересні 1629 р. та розраховане на 6 років перемир'я Речі Посполитої зі Швецією в м. Альтмарку.

¹²¹ Тобто частина коронного війська, яка воювала у Пруссії.

¹²² Прихід численних незаплатених хоругв коронного війська наприкінці осені 1629 р. на Київщину знаменувався здирствами та погромами. Польські вояки не тільки знущалися з випищиків, а й із реєстровців, що стало безпосереднім приводом до козацького повстання 1630 р.

¹²³ Лежі — місця розташування війська на постій.

¹²⁴ Йдеться про козацькі повстання 1625 та 1630 рр.

¹²⁵ «Козаками» називалася легка кіннота коронного війська (під час Хмельниччини на них поширилась інша назва — «панцерні»).

[Року 1625]

/22/ [Січня] [...] до 18 січня [...] переночувати і так на ніч, яка бути [...], вийшли до села князів Збараських¹²⁶ [...].

Дня 5 лютого. На пустир¹²⁷ вийшли. Там стали аж до 6 березня. Звідти пішли і прийшли 19 березня до Лисогорки¹²⁸, до Горбівець¹²⁹ та Овсяників¹³⁰. Там ми стали аж до 5 квітня.

Дня 8 липня. До обозу увійшли над Студеницею¹³¹, між Мурахвою¹³² і Шаргородом¹³³.

Дня 11 липня. Волоського господарчика убито¹³⁴.

Дня 20 липня. Посол волоського господаря до обозу прийшов.

Дня 6 серпня. Чата¹³⁵ за язиком пішла.

Дня 7. Волоський посол пішов.

Дня 15. Чата прийшла.

Дня 2 вересня. З обозу військо рушило і стали над Росавою¹³⁶, і там став аж до 16 вересня. Того дня коло¹³⁷ було.

Дня 15 вересня. До Бару¹³⁸ за грошима із п. Кавецьким¹³⁹ я їхав. [Вставка внизу: Полк мого хорунжого¹⁴⁰ п. Рац[...] вів].

¹²⁶ Збараські — українсько-литовський князівський рід.

¹²⁷ Можливо, Лука — це назва якогось населеного пункту.

¹²⁸ Сучасних населених пунктів із подібною назвою на Правобережній Україні є декілька. Найімовірніше, йдеться про село Лисогірка Жмеринського району Вінницької області.

¹²⁹ На сьогодні населеного пункту із такою назвою ідентифікувати не вдається.

¹³⁰ Нині село Вівсяники Козятинського району Вінницької області.

¹³¹ Студениця — річка на східному Поділлі, ліва притока Дністра.

¹³² Нині це село Мурафа Шаргородського району Вінницької області.

¹³³ Шаргород — нині місто, районний центр Вінницької області.

¹³⁴ Волоським князівством у 1623–1627 рр. правив гоподар Александру V Князьок, син молдавського і волоського господаря Раду IX Міхні. Використання терміну «господарчик», вірогідно, вказує не безпосередньо на правителя Волощини, а на його сина, однак згадки про смерть у 1625 р. когось із минулих господарів Волоського князівства прослідкувати не вдається. Можливо, ця інформація поширилася у польському таборі, як чутка, що не мала вагомих підстав (За консультацію автор статті вдячний доктору історичних наук, проф. Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Чучкові Михайлу Костянтиновичу).

¹³⁵ Чата — бойовий роз'їзд, укомплектований винятково кіннотниками. Чати виконувала розвідувально-диверсійні функції і висилалися назустріч супротивнику із конкретними тактичними завданнями — добути «язика», «побачити» ворога тощо.

¹³⁶ Росава — річка в Київській та Черкаській областях.

¹³⁷ Коло у коронному війську було елементом жовнірського самоврядування. Переважно скликалося для вирішення проблем оплати війська.

¹³⁸ Бар — місто на Поділлі, тогочасний центр Барського староства Подільського воеводства, ставка польного коронного гетьмана С. Конецпольського. Нині районний центр Вінницької області.

Дня 23 вересня. Приїхав я до обозу в Бабине¹⁴¹ і гроші роздавав.

Дня 24. У діброві під Оріховим¹⁴².

Дня 25. Під Тетеровом (?). Там п. староста брацлавський¹⁴³, наш полковник, приїхав.

Дня 26. У діброві. Там ми відбували сторожу.

Дня 27. За Володарівкою¹⁴⁴.

Дня 28. Над ставком тим уночі коні недоглянуті були. П. полковник за язиком посилав.

/19/ Дня 29. Над Россю¹⁴⁵ [...].

Дня 30. До обозу гетьманського [...] від Білої Церкви¹⁴⁶ і Таборівки¹⁴⁷ [...] з людьми п. краківського¹⁴⁸ увійшов.

Дня 1 жовтня. П. луцький староста¹⁴⁹ із хоругвою своєю прийшов.

Дня 4. Рушило усе військо. Стали під Білою Церквою упродовж п'ятого дня.

Дня 6. У полі над річкою.

Дня 7. Під Синявкою¹⁵⁰ над Россю, від Вільшанки¹⁵¹ у милі.

Дня 8. Там же. Сторожа наша.

Дня 9. Над Торокановим ставом¹⁵², біля окопу¹⁵³ Наливайкового¹⁵⁴.

¹³⁹ Можливо, йдеться про представника роду Кавецьких гербу Гоздава із Равського воєводства. Див.: *Niesiecki K. Herbarz polski*. — Lipsk, 1840. — Т. 5. — S. 57.

¹⁴⁰ Хорунжий — офіцерський чин у польському війську. Мав обов'язок оберігати хоругву підрозділу.

¹⁴¹ Можливо, сучасне село Бабинці Бородянського району Київської області.

¹⁴² На сьогодні населеного пункту із такою ж чи схожою назвою, який би був розміщений за один денний перехід від Бабинців, ідентифікувати не вдається.

¹⁴³ Брацлавським та вінницьким старостою був Адам Калиновський.

¹⁴⁴ На сьогодні населеного пункту із такою чи подібною назвою на терені подій ідентифікувати не вдається.

¹⁴⁵ Рось — річка в межах Вінницької, Київської та Черкаської областей, права притока Дніпра.

¹⁴⁶ Біла Церква — місто, тогочасний центр староства Київського воєводства, нині місто обласного підпорядкування Київської області.

¹⁴⁷ Таборівка — тогочасне містечко Білоцерківського староства. На сьогодні усталити населений пункт із подібною назвою у вказаному регіоні не вдається.

¹⁴⁸ Йдеться про краківського каштеляна Єжи Збараського (Jerzy Zbaraski).

¹⁴⁹ У той час луцьким старостою був Єронім Харленський (Jeronim Charleński).

¹⁵⁰ Синявка — сучасне село Канівського району Черкаської області.

¹⁵¹ Населеного пункту із такою назвою неподалік Синявки нині не існує.

¹⁵² Нез'ясований топографічний об'єкт чи населений пункт. Навряд чи пов'язаний із сучасним селом Таракановим Дубенського району Рівненської області.

¹⁵³ Маються на увазі рештки земляних польових укріплень.

¹⁵⁴ Северин Наливайко — один із керівників козацького повстання 1593–1596 рр. У джерелах збереглися згадки про залишки укріплень табору Наливайка біля села Синявка на Канівщині (запис щоденника від 7 жовтня). Див: *Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy: 1648–1668 / oprac. S. Ochmann-Staniszevska*. — Wrocław, 1989. — Т. 1: 1648–1660. — S. 33.

Дня 10. Біля села у милі від Ржищева¹⁵⁵, люд князів Збараських там прийшов.

Дня 11. Недалеко від Дніпра видно монастир мурований¹⁵⁶. За милю від Канева. Посли від козаків Гунька¹⁵⁷ і Заблоцький.

Дня 12. Там же. ЯВП гетьман п. Одживольського¹⁵⁸ послав із людом за козаками, яких [він] громив у милі від Мошен¹⁵⁹ над річкою при селі і двору.

Дня 13. Біля села під горою над Россю.

Дня 14. На тому місці, де Одживольський громив [козаків].

Дня 15. До Черкас¹⁶⁰. 16 там же.

Дня 17. У діброві, де послі козацькі Одинець¹⁶¹ і Качковський¹⁶² були.

/20/ [Там же (?) 18,] 19, 20.

[Дня 21.] [...] [над] Дніпром. Посли козацькі були. Люд князя Вишневецького¹⁶³ і п. Тишкевича¹⁶⁴ прийшов. Там же упродовж 22, 23, 24 стояли.

Дня 25. У Крилів¹⁶⁵. 26, 27, 28. Там послі бували і останні [...] не дозволили.

Дня 29. Під табір їх на Кішині¹⁶⁶ з військом ЯВП гетьман наступив і з гармат стріляти наказав. П. Левіковського, ротмістра¹⁶⁷, і обозного¹⁶⁸ кварцяного¹⁶⁹ підстрелено, і небіжчика п. [...].

¹⁵⁵ Ржищів — тогочасне містечко, нині місто обласного значення Київської області

¹⁵⁶ Монастир біля Канева був збудований ще в XI ст. київськими князями. Він розташовувався біля Чернечої гори і був прихистком для старих і хворих козаків.

¹⁵⁷ Дмитро Тимошевич Гуня — козацький полковник у війську П. Конашевича-Сагайдачного, М. Жмайла та П. Бута, у 1638 р. гетьман Війська Запорозького.

¹⁵⁸ Ян Одживольський (Jan Odrzywolski) — ротмістр коронного війська. У 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней. Див.: Wojsko kwarciane na polu w roku 1626 // Biblioteka im. XX Czartoryskich w Krakowie. — Sygn. 118: Teka Naruszewicza. — Т. 118: 1626–1627. — Dok. 188: XVIII w. — S. 327.

¹⁵⁹ Мошни — тогочасне містечко у Черкаському старостві, нині село у Черкаському районі Черкаської області.

¹⁶⁰ Черкаси — місто на Подніпров'ї, один із центрів зародження запорозького козацтва, тогочасний центр Черкаського староства Київського воеводства; сучасний центр Черкаської області.

¹⁶¹ Петро Одинець — полковник у війську гетьманів П. Конашевича-Сагайдачного та М. Жмайла.

¹⁶² Олександр Качковський — полковник у війську П. Конашевича-Сагайдачного, наприкінці 1620-х рр. осавул реєстрового козацького війська.

¹⁶³ Йдеться про черкаського старосту князя Костянтина Корибута Вишневецького, опікуна Яреми Вишневецького.

¹⁶⁴ Йдеться про брестського воеводу Яна-Остафія Тишкевича.

¹⁶⁵ Крилів — містечко на р. Тясмині, нині затоплене водами Кременчуцького водосховища.

¹⁶⁶ Топографічного об'єкту із такою назвою ідентифікувати не вдається. Вірогідно, мовиться про широку долину над гирлом р. Цибульник.

¹⁶⁷ Ротмістр — у коронному війську офіцер, що очолював кінну хоругву чи роту.

Дня 30. Там же. Нічна сторожа наша і кількох інших хоругв. Уночі козаки із табору відступили. П. гетьман п. подільського підкоморія¹⁷⁰, полковника, з людом, з 14-ма хоругвами перед світанком вислав за ними. Як тільки засвітало, у переддень Всіх Святих стало військо наше. Ті 14 хоругв приготовлених перейшли через переправу, стрілятися почали [з козаками], а потім ЯВП Тишкевич Януш, приїхавши, одразу брід знайшовши, війську атакувати наказав, де саме тоді й німців кількадесять прийшло і разом з кінними убрид атакували. Козаки від переправи втікати почали, і [жовніри], січучи і стріляючи, загнали їх аж до табору над затокою Дніпровою у Ведмежих Лозах¹⁷¹, де небіжчика п. Лодзятю¹⁷², товариша нашого, убито. З тієї переправи аж під їх великий табір атакували, але вже там [...].

/15/ Наших [...] переговори почали, а потім [...] чи вести переговори і піддаватися [...]. П. полковник наш [вставка згори: п. брацлавський староста Калиновський] [...] з правого боку до табору [...] хоругви свої, п. брацлавського воєводича¹⁷³ і полк свій двічі [водив], але відбитий [був] із великою шкодою в конях. А п. гетьман з іншого боку [наступав], але нічого їм не вчинили, перед вечором відступили. Обоз [наш] став над затокою Дніпровою над Куруковим [озером]¹⁷⁴. Гетьманом Жмайло¹⁷⁵ був у них. Того дня убито ротмістра п. Рогавського¹⁷⁶.

Дня 5 листопада. Угода настала¹⁷⁷. На все козаки погодилися.

¹⁶⁸ Обозний — посада у коронному війську. До найважливіших обов'язків обозного належали організація переміщення війська, розташування його в обозі, планування та керування зведенням польових укріплень.

¹⁶⁹ Кварцяне військо — регулярні підрозділи коронного війська, створені для протидії татарам і козакам на Подніпров'ї, які налічували кілька тисяч вояків.

¹⁷⁰ Подільським підкоморієм у 1621–1627 рр. був Станіслав Потоцький.

¹⁷¹ Ведмежі Лози — місцевість із плавневим ландшафтом між сучасними містами Чигирином (Черкаської області) і Кременчуком (Полтавської), нині затоплена водами Кременчуцького водосховища.

¹⁷² Представник шляхетського роду Лодзят гербу Огончик із Волині або Лодзят гербу Вадвіч із Чорної Русі. Див.: *Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.* — Warszawa, 1912. — Т. 9: «Lew-Łoz». — S. 348.

¹⁷³ Мається на увазі Станіслав Потоцький, син брацлавського воєводи Якуба Потоцького.

¹⁷⁴ Курукове озеро — водний об'єкт біля урочища Ведмежі Лози навпроти сучасного м. Кременчук Полтавської області. Зник після побудови Кременчуцького водосховища.

¹⁷⁵ Марко Жмайло — гетьман Війська Запорозького у 1624 (на короткий час) та 1625 рр. Керівник запорожців у осінній кампанії 1625 р.

¹⁷⁶ Валентій Рогавський (Walenty Rogawski) — полковник лісовчиків, козацький ротмістр коронного війська.

¹⁷⁷ Куруківська угода, підписана між запорозьким командуванням та комісарами Речі Посполитої, фактично закріплювала за Військом Запорозьким шість наддніпрянських міст як центри полків, підтверджувала право внутрішнього козацького судочинства та виборність старшини.

Дня 6. Присягу старші козаки виконали. Дорошенко¹⁷⁸ гетьманом.

Дня 7. Рушило військо аж за Крилов.

Дня 8. Під Боровицею¹⁷⁹ стали.

Дня 9. За Черкаси, у милі від Мошен. Там я їздив вивідати про брата п. Яроша¹⁸⁰, який загинув у Москві¹⁸¹.

Дня 10. Над Синім Озером¹⁸². Звідти йдучи, на селі вози платили (?).

Дня 11. У селі над Россю. Там же 12, 13. Коло загальне. Звідти військо пішло полками і хоругвами на лежі. Нам вказано [лежу] в Горностайполі¹⁸³ ЯВ пані київської підкорморії¹⁸⁴.

/16/ [РЕЄСТР ВІЙСЬКА] КВАРЦЯНОГО [Полк ЯВП]¹⁸⁵ [галицького]

[самого ЯВ]	коней 250
п. Рогавський	коней 250
п. Косаковський ¹⁸⁶	коней 200
п. Влодек ¹⁸⁷	коней 1[00]

¹⁷⁸ Михайло Дорошенко — козацький полковник, у 1624 та 1625–1628 рр. гетьман Війська Запорозького. 1625 р. під час козацького повстання перебував у війську М. Жмайла в статусі полковника.

¹⁷⁹ Боровиця — тодішнє містечко, сучасне село Чигиринського району Черкаської області.

¹⁸⁰ Відомо, що А. Костя мав братів Юзефа, Миколая і Теодора. Про Яроша Костю інші джерела не зберегли згадок.

¹⁸¹ Мається на увазі польсько-московська війна 1609–1618 рр.

¹⁸² На сьогодні населеного пункту із такою чи подібною назвою на терені подій ідентифікувати не вдається.

¹⁸³ Горностайполь — сучасне село Іванківського району Київської області.

¹⁸⁴ Йдеться про Марту Войнаровську, дружину київського підкоморія Стефана Андрія Немирича.

¹⁸⁵ Напевно, А. Костя першим навів свій полк — брацлавського старости Адама Калиновського. Цей полк згадує також Зигмунт-Стефан Конєцпольський у своєму описі подій козацької комісії 1625 р. Див.: *Opisanie krótkie, jakim kształtem przyszli do komisji z Kozaki* // *Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk*. — Sygn. 201: *Zwierciadło dzieł rocznych w Rzeczypospolitej Polskiej i W.X. Litewskim przez Zygmunta Stefana Koniecpolskiego, 1550–1647. (Głównie czasy Zygmunta III i Władysława IV)*. — W. XVII. — K. 247 v.

¹⁸⁶ Анджей Косаковський (Andrzej, інший варіант — Jędrzej, Kossakowski) — віський староста, 1621 р. під час Хотинської битви очолював гусарську хоругву з 200 вояків (*Żojdź K., Hundert Z. Komput chocimski 1621 z rękopisu Biblioteki Narodowej // Studia nad staropolską sztuką wojenną / Red. Z. Hundert*. — Oświęcim, 2013. — Т. 2. — S. 254), брав участь у польсько-шведській війні 1626–1629 рр. (*Przylecki S. Pamietniki o Koniecpolskich. Przyczynek do dziejów polskich XVII wieku*. — Lwów, 1842. — S. 114, 127).

¹⁸⁷ Валер'ян Влодек (Walerian Wlodek) — у 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327), 1630 р. теж згадується поміж козацьких ротмістрів кварцяного війська (ЦДІАК України в м. Львові. — Ф. 9. — Оп. 1. — Спр. 381. — Арк. 56).

п. Пшеленцький ¹⁸⁸	коней 100
п. Ліпніцький ¹⁸⁹	коней 100
піхоти хоругв	

Полк ЯВП гетьмана

самого ЯВ	коней 250
п. київського воєводи ¹⁹⁰	коней 150
п. Стефана Конєцпольського ¹⁹¹	коней 100
п. брацлавського воєводича	коней 100
п. шерадзького воєводича (?) ¹⁹²	коней 150
п. Одживольського	к 150
п. Лошіцького (?)	к 100
п. Богуш ¹⁹³	к 100
п. Лащ ¹⁹⁴	к 100
п. Менчінський ¹⁹⁵	к 200
піхоти хоругв	

Полк ЙМП подільського підкоморія

самого ЙМ	коней 100
п. кам'янецького старости ¹⁹⁶	к 150
п. [...]аського старости	к 150
п. Станіславського ¹⁹⁷	к 100
п. Лабенцький ¹⁹⁸	к 100

¹⁸⁸ Хермолюс-Александр Пшиленцький (Hermolus (Hermolaj) Aleksander Przyłęcki). Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 327; ЦДІАК України. — Арк. 57.

¹⁸⁹ Владислав Ліпніцький (Władysław Lipnicki) — у 1630 р. перебував у полку Марціна Казановського, де очолював гусарську хоругву (ЦДІАК України. — Арк. 55).

¹⁹⁰ Томаш Замойський — політичний і військовий діяч Речі Посполитої, на той час київський воєвода.

¹⁹¹ Стефан Конєцпольський — один з вищих офіцерів коронного війська (помер 1629 р.).

¹⁹² Можливо, йдеться про котрогось із синів шерадзького воєводи Яна Барановського — Станіслава, Войцеха або Мачея.

¹⁹³ Ян Богуш (Jan Bogusz) — татарський ротмістр, у 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 150 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327). 1628 р. теж згадувався поміж ротмістрів коронного війська Див.: *Regestr Ich M[o]śc[i]ów tych, którzy z ochoty swej do wojska W[aszej] K[ró]lewskiej M[i]łości do mnie przybyli // Archiwum Zamojskich.* — Sygn. 3116: *Akta dot. wojska w Polsce przed 1764 r. XVI–XVIII w.* — K. 2.

¹⁹⁴ Самуель Лащ-Тучапський (Samuel Łaszcz Tuczapski) — відомий тогочасний розбійник, ротмістр коронного війська.

¹⁹⁵ Бальцер Менчінський (Balcer Męciniński, інший запис: Męczyński) — у 1626 р. керівник козацької хоругви зі 200 коней. Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 327.

¹⁹⁶ У той час кам'янецьким старостою був польний коронний писар Стефан Потоцький.

¹⁹⁷ Адам Станіславський (Adam Stanisławski) — учасник Хотинської битви 1621 р. (*Żojdź K., Hundert Z. Op. cit.* — S. 249), у 1626 р. керівник козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327).

п. Крушинський ¹⁹⁹	к 300
п. Стельковський	к 100
п. Рогуський ²⁰⁰	к 100
п. Гошльницький ²⁰¹	к 150
п. Рожнятовський ²⁰²	к 100
піхоти хоругв	

Полк п. старости [брацлавського]

самого ЙМ	к 100
п. Анібал ²⁰³	к 100
п. Чарнецький ²⁰⁴	к 100
п. Байбуза ²⁰⁵	к 100
самого хоругв	5
піхоти хоругв	3

Передня сторожа

п. Левіковський	150
п. Белецький ²⁰⁶	

¹⁹⁸ Піотр Лабенцький (Piort Łabecki) — продовжував бути керівником козацької хоругви кварцяного війська у 1626 та 1630 рр. Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 327.

¹⁹⁹ Єжи Крушинський (Jerzy Kruszyński) — постійний учасник посольств до Блис-кучої Порти у 1630-х рр. У 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327). Взяв участь у польсько-шведській війні 1626–1629 рр. (*Przylecki S. Op. cit.* — S. 121; *Niesiecki K. Herbarz polski.* — Lipsk, 1840. — Т. 5. — S. 398).

²⁰⁰ Альберт Рогуський (Albert Roguski) — у 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327), 1630 р. теж згадується поміж козацькими ротмістрами кварцяного війська (ЦДІАК України. — Арк. 56).

²⁰¹ Ян Гошльницький (Jan Goślicki) — стольник коронний, кварцяний ротмістр. Брав участь у поході коронного війська на Кантемира 1624 р. Див.: *Bartoszewicz J. Stanisław Koniecpolski // Tygodnik ilustrowany.* — 1863. — Т. VII. — № 194. — S. 326

²⁰² У 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327). Можливо, носив ім'я Кжиштоф. Див.: *Niesiecki K. Herbarz polski.* — Lipsk, 1841. — Т. 8. — S. 154.

²⁰³ Миколай-Аннібал Строщий (Mikołaj Annibal Strocki, інші записи: Anibal, Hani-bal Strocuj, Strocce, Strozze), нащадок флорентського роду Строще, представники якого прибули до Речі Посполитої на початку XVI ст. (*Niesiecki K. Herbarz polski.* — Lipsk, 1841. — Т. 8. — S. 536). Учасник Хотинської битви 1621 р. (*Żojdź K., Hundert Z. Op. cit.* — S. 254). У 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней. Загинув у Переяславській битві 1630 р. (*Wojsko kwarciane...* — S. 327; ЦДІАК України. — Арк. 56). Ротмістр Анджея Кості, принаймні, у Переяславській кампанії.

²⁰⁴ Павел Чарнецький (Paweł Czarniecki) — ротмістр козацької хоругви кварцяного війська також у 1629–1630 рр. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 57).

²⁰⁵ Семен (Симеон) Байбуза (Semen lub Simeon Bajbuza) — війський брацлавський, у 1626 р. керівник козацької хоругви зі 100 коней. Див.: *Boniecki A. Op. cit.* — Warszawa, 1899. — Т. 1: «Аарон–Bonicy». — S. 79; *Wojsko kwarciane...* — S. 327.

²⁰⁶ Ян Білецький (Jan Bielecki) — чашник київський, ротмістр коронного війська, учасник Роставицької комісії 1617 р. (*Zbiór pamiątek historycznych...* — S. 117), під

п. Митько

/17/²⁰⁷ Німців

п. Бутлер і п. Вінкрот²⁰⁸ [...]

Ротмістри піхоти

п. Надольський²⁰⁹, капітан 400²¹⁰

п. Вядровський²¹¹

п. Шлівінський²¹²

п. Рибінський²¹³

п. Курецький²¹⁴

п. Беджицький²¹⁵

п. Тарановський²¹⁶

п. Пенцковський

п. Монкіцький²¹⁷

п. Хуланіцький²¹⁸

час Куруківської кампанії виконував також функції переговорника між запорожцями і королівськими комісарами (*Zbiór pamiętników historycznych ...* — S. 175).

²⁰⁷ Одна із колонок реєстру, де подаються дані про чисельність хоругв від «п. Станіславського» до «п. Митька», розташована на арк. 17.

²⁰⁸ Якуб Бутлер (Jukub Butler) і Вінкрот (Winkrot) (в оригіналі: Wintrot) — західноєвропейські найманці, капітани німецької піхоти коронного війська. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 57; 224. *Żurkowski S. Żywot Tomasza Żamojskiego.* — Lwów, 1860. — S. 97.

²⁰⁹ Самуель-Станіслав Надольський (Samuel Stanisław Nadolski) — капітан піхоти коронного війська Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 328; *Domagała K. Komput wojska koronnego z 1635 roku // Słupskie Studia Historyczne.* — № 17. — S. 83.

²¹⁰ Таку ж кількість вояків згадують списки 1630 р. Схоже, це була стала чисельність підрозділу С. Надольського. Інші піші роти налічували переважно 200, рідше 100–150 вояків. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 58.

²¹¹ Вірогідно, представник пруського шляхетського роду Вядровських гербу Радван (*Niesiecki K. Herbarz polski.* — Lipsk, 1842. — Т. 9. — S. 289). Ротмістр вибранецької піхоти із велькопольського воєводства. Учасник війни «за гирло Вісли».

²¹² Інший запис прізвища — Шлівніцький (Kasper Śliwnicki). У 1630 р. ротмістр кварцяного війська. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 58.

²¹³ Ротмістр вибранецької піхоти із краківського та сандомирського воєводств. Учасник війни «за гирло Вісли». Загинув 4 листопада 1628 р. у битві за Бродницю.

²¹⁴ Піотр Курецький (Piotr Kurecki) — командир піхоти також у 1630 р. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 58.

²¹⁵ Станіслав Беджицький (Stanisław Biedrzycki) у 1626 р. командував 200 піхотинцями із т.зв. «служилої піхоти» кварцяного війська. Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 328; ЦДІАК України. — Арк. 58.

²¹⁶ Інший запис: Taczanowski. Ротмістр вибранецької піхоти із підляського воєводства. Учасник війни «за гирло Вісли». Можливо, йдеться про Єнджея Тарановського (Jędrzy Taranowski), львівського підчашія, учасника Хотинської битви 1621 р. Див.: *Niesiecki K. Herbarz polski.* — Lipsk, 1842. — Т. 9. — S. 7.

²¹⁷ 1626 р. командував 100 піхотинцями із т.зв. «служилої піхоти» кварцяного війська. Див.: *Wojsko kwarciane...* — S. 328.

Люд панят²¹⁹ на цю комісію

п. сандомирський староста ²²⁰	к 100
п. брестський воєводич [...] ²²¹	к 100
п. луцький староста	к 100 ²²²
п. руський воєвода ²²³	к 150
піхоти	
/18/ разом хоругв	8

[ЙМП] київського воєводи хоругви

люд ЯВ панів Тишкевичів	хоругв 5
люд князя [...]	хоругв 2
люд князя Вишневецького	хоругв 3
люд князя Корецького ²²⁴	хоругв 3
люд п. київського ²²⁵	
люд п. володимирського старости ²²⁶	
люд панів Немиричів ²²⁷	
люд п. брацлавського старости	хоругв 5
люд п. краківського	хоругв 5
п. красноставського старости ²²⁸	
панів Балабанів ²²⁹	

²¹⁸ В іншому реєстрі: Ulanicki. 1626 р. командував 200 піхотинцями із т.зв. «служилої піхоти» кварцяного війська (Wojsko kwarciane... — S. 328). Можливо, йдеться про Флоріана Уленецького (Florian Uleniecki), пішого ротмістра з 1630 р. (ЦДІАК України. — Арк. 58).

²¹⁹ Тобто магнатів, які прибули зі своїми надвірними загонами.

²²⁰ На той час цю посаду обіймав Станіслав Любомирський.

²²¹ Вірогідно, йдеться про Антонія-Яна, старшого сина брестського воєводи Яна-Остафія Тишкевича.

²²² Можливо, «1000».

²²³ Йдеться про Яна Даниловича.

²²⁴ Самійло Кароль Корецький — представник княжого роду, ротмістр гусарської хоругви.

²²⁵ Мова йде про Гаврила Гостського (Hawryło Hoscki), на той час київського каштеляна. Див.: Zbiór pamiętników historycznych... — S. 230.

²²⁶ Володимирським старостою у той час був Адам Александер Сангушко-Коширський. Припускаємо, тут йдеться про сина каштеляна київського Гаврила Гостського, володимирського підкоморія Романа Гостського, який прибув разом з батьком до коронного війська. Див.: Zbiór pamiętników historycznych... — S. 161.

²²⁷ Немиричі — український шляхетський рід із Київщини.

²²⁸ Йдеться про Якуба Собеського, польського магната, письменника, військово-політичного діяча.

²²⁹ Балабани — український шляхетський рід із Галичини. Представник його Олександр Балабан під час осінньої кампанії 1625 р. у статусі ротмістра перебував у коронному війську.

До Горностайполя на лежу ми прийшли з хоругвою 22 листопада 1625 року. На Різдво²³⁰ я був у пані підкоморії.

/38/ [Року 1629]

[Листопада]

Дня 18 з Карвова²³¹ вийшли на лежу до Києва. П. ротмістр у Бродниці²³² залишився, а звідти їхав додому. /39/ Після переговорів військо [...]. Заплачено їм в Іновроцлаві [...]. Хоругвам службу призначено.

РЕЄСТР ХОРУГВ НА УКРАЇНУ

хоругва ЙМ королевича ²³³	хоругва п. скальського старости ²³⁴
[хоругва] ЯВП гетьмана	хоругва п. Одживольського
[хоругва] ЯВП підканцлера ²³⁵	хоругва п. Лаща
[хоругва] ЯВП галицького ²³⁶	хоругва п. Цетнера ²³⁷
[хоругва] ЯВП кам'янецького ²³⁸	хоругва п. Жулкевського ²³⁹
[хоругва] ЯВП калуського старости	хоругва п. Чарнецького
[хоругва] ЯВП брацлавського старости	хоругва п. Крушинського ²⁴⁰
[хоругва] ЯВ[П] брацлавського воєводи	хоругва п. Ханібала
[хоругва] ЯВП брацлавського воєводича	хоругва
п. Лизаковського ²⁴¹	
[хоругва] ЯВП Ліпницького	хоругва п. стражника (?)
[хоругва] ЯВП маркграфа ²⁴²	хоругва
п. Буджішевського ²⁴³	

²³⁰ За католицьким календарем Різдво припадало на 25 грудня.

²³¹ Карвув — нині село Любельського воєводства (Польща).

²³² Бродниця — населених пунктів із такою назвою на території сучасної Польщі існує декілька. Можливо, йдеться про місто, сучасний центр Бродницького повіту Куявсько-Поморського воєводства Польщі.

²³³ Владислав IV Ваза (1595–1648) — син польського короля Зигмунта III Вази, король Речі Посполитої у 1632–1648 рр.

²³⁴ Цей титул носив Миколай Хербут.

²³⁵ Коронним підканцлером у 1628–1635 рр. був Томаш Замойський.

²³⁶ Йдеться про Марціна Казановського, на той час галицького каштеляна.

²³⁷ Александер Цетнер (Aleksander Cetner) у 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 150 коней (Wojsko kwarciane... — S. 327), взяв участь у війні «за гирло Вісли». 1630 р. також згадується серед ротмістрів козацьких хоругв. У 1652–1666 рр. каштелян галицький (ЦДІАК України. — Арк. 56).

²³⁸ Вірогідно, йдеться про подільського воєводу. На цій посаді у 1621–1630 рр. перебував Адам Александер Сангушко.

²³⁹ Йдеться про калуського старосту Лукаша Жулкевського (Łukasz Żółkiewski).

²⁴⁰ У 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней. Див.: Wojsko kwarciane... — S. 327.

²⁴¹ Миколай Лисаковський (Mikołaj Łysakowski) — у 1626 р. та 1630 рр. був керівником козацької хоругви зі 100 коней. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 56; Wojsko kwarciane... — S. 327.

хоругва п. Лянцкоронського²⁴⁴
 хоругва п. Верюського²⁴⁵
 хоругва п. Шіраковського²⁴⁶
 Німців²⁴⁷ кільканадцять сотень.

Хоругви п. Моцарського і п. Стальковського залишилися на службі при розпущеному пруському війську.

/40/ Року 1630

Дня 5 січня. Вийшли з Кольна²⁴⁸.
 Дня 6. До Ломжі²⁴⁹.
 Дня 7. До Бялостоку²⁵⁰.
 Дня 15. Додому виїхав я з п. Хоз'юшем (?). Там товариство мав я у п. батька²⁵¹, і п. Міколая, брата²⁵², із собою взяв.
 Дня 24. З дому виїхав, я з п. [...] був, і третього дня до хоругви доїхав.
 Дня 30. Через Пінськ²⁵³ перейшли.
 Дня 31. У п. [...] на весіллі, і з п. хорунжим сидів (?).
 Дня 12 лютого. У Торчині²⁵⁴ з [...] вів.

²⁴² Йдеться про маркграфа Фердинанда Мишковського (Ferdynand Myszkowski).

²⁴³ Єжи Будзішевський (Jerzy Budziszewski) — вїт володимирський (*Boniecki A.* Op. cit. — Warszawa, 1900. — Т. 2: «Bonieccy h. Wończa-Chmieleńscy». — S. 231, *Uruski S.* Op. cit. — Warszawa, 1905. — Т. 2: «Bron-Czeko». — S. 64), учасник Хотинської битви 1621 р., під час якої командував козацькою хоругвою зі 100 кіннотників (*Żojdź K., Hundert Z.* Op. cit. — S. 252). У 1626 р. під його опікою перебував такий же за чисельністю підрозділ (*Wojsko kwarciane...* — S. 327).

²⁴⁴ Станіслав Лянцкоронський (Stanisław Lanckoroński) — у 1626 р. був керівником козацької хоругви зі 100 коней (*Wojsko kwarciane...* — S. 327), 1628 р. із 30 коней (*Regestr Ich M[o]śc[ió]w...* — К. 2).

²⁴⁵ Стефан Верюський (Stefan Wieruski) — у 1630 р. згадується поміж кварцяними ротмістрами. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 56.

²⁴⁶ Анджей Шіраковський (Andrzej Sirakowski) — у 1630 р. згадується серед козацьких ротмістрів кварцяного війська. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 56.

²⁴⁷ Німці — назва підрозділів «чужоземного автораменту» коронного війська. Крім вихідців із німецьких земель вони комплектувалися шотландцями, англійцями, ірландцями, французами і т. д.

²⁴⁸ Кольно — місто у Підляському воєводстві (Польща), сучасний центр Кольненського повіту.

²⁴⁹ Ломжа — місто у сучасному Підляському воєводстві.

²⁵⁰ Бялосток — місто, сучасний адміністративний центр підляського воєводства.

²⁵¹ Батька А. Кості звали Адамом.

²⁵² Старший брат автора діаріуша.

²⁵³ Пінськ — місто у сучасній Берестейській області Білорусі, центр Пінського району.

²⁵⁴ Торчин — тогочасне місто на Волині, сучасне селище міського типу Луцького району Волинської області України.

Дня 23. Додому писав я через ксьондза Казімежа, бернардина²⁵⁵ [...].
 Дня 1 березня. Увійшли до Києва. За Дніпро вислали.
 Дня 18. Із Задніпров'я приїхало товариство.
 Дня 20. Коло. До князя новини (?) послали.
 Дня 2 квітня. Святвечір. Коло про [не]безпеку від козаків.
 /23/ [Дня 14.] З п. Садовським²⁵⁶ я поїхав [...].
 Дня [15.] Із Києва хоругви вийшли до [...]. П. ротмістр приїхав до хоругви.
 Дня 16. Тарас за Дніпро переправився, а п. Камінський приїхав до Василькова²⁵⁷.
 Дня 17. До Копачева²⁵⁸, а п. Лащ до Києва.
 Дня 18. До Обухова, звідки чата наша пішла.
 Дня 19. До Трипілля²⁵⁹.
 Дня 20. До Стайок.
 Дня 21. П. калуський староста приїхав.
 Дня 22. Козацькі послы відправлені.
 Дня 23. П. Кожецький з п. Швірським до Львова за грошима²⁶⁰, а військо під Ржищівку²⁶¹ рушило (?).
 Дня 24. Зреклося військо служби. Дня 25, 26, 27 там же.
 Дня 28. До Стайок назад пішли.
 Дня 29. Чата наша, у Трахтемирів²⁶² увірвавшись, двох козаків викрали, третього убили. Назад йдучи в Юзьківцях (?) штурмом в халупі, з якої боронилися, п'ятьох захопивши, повбивали [...] в дорозі.
 Дня 2 травня. Наше військо у Стайках за Дніпро почало переправлятися, і малий шанець одразу ж насипали на березі.
 Дня 3. Козаки штурмували шанці, але їх відбито і відступили вони перед вечором. Був там п. староста [...]. Загибло їх кількасот і від гармат їх було відбито [...]. /24/ [...] і наша хоругва вже повернулась (?). [...] із Києва йдучи став обозом біля села, у якому все військо, що біля Стайок переправлялося, стало.

²⁵⁵ Бернардинці — чернечий орден, який існував на теренах Східної Європи, один із напрямів францисканців.

²⁵⁶ Можливо, йдеться про Миколая Садовського, на 1630 р. ротмістра піхоти. Див.: ЦДІАК України. — Арк. 60.

²⁵⁷ Васильків — тогочасне місто із магдебурзьким правом, сучасний районний центр Київської області.

²⁵⁸ Копачів — нині село Обухівського району Київської області.

²⁵⁹ Трипілля — тогочасне містечко, нині село Обухівського району Київської області.

²⁶⁰ У Львові коронне військо традиційно отримувало платню за службу.

²⁶¹ Ржищівка — можливо, мова йде про Ржищів (див. прим. 156).

²⁶² Трахтемирів — тогочасне містечко і козацький шпиталь, нині село Канівського району Черкаської області.

Дня 7. У вівторок під Переяслав табором прийшли і 8 там сутичку з козаками мали. Роздвоїли їх: одні до міста втекли, а інші до табору свого окопаного відійшли. Ніч [...] зробила, військо наше наступного дня ближче підійшло під їх табір обозом.

Із 9 на 10 вночі з табору до Переяслава козаки увійшли.

Дня 10. Обоз наш став над річкою і окопався.

Дня 11. У суботу козаки Антона гетьманом обрали, а Тараса скинули.

Дня 14. Вівторок. Сторожа наша. За річкою²⁶³ ганялися ми з ними і кількох убили.

Дня 15. Серeda. На сторожі козака на коні за шибеницею я впіймав. Того ж дня солому і сіно з обозу вивозили.

Дня 16. У четвер [вийшли] козаки табором в поле о полудню. Вийшов Антон. Бій з ним двічі був, але ми їм нічого не могли поради́ти на вози. Дуже багато шкоди в лицарстві і конях того дня вчинено. П. Рушковського, який своїм коштом хоругву привів²⁶⁴, убито, і мене поранено²⁶⁵. П. хорунжого підстрелено і з товариства нашого кількох, не згадуючи про інших, яких сила загинула і поранено²⁶⁶. /25/ З іншого боку за річкою [...] під обоз наш, але вискочивши [...] його частину, і взяли були би весь, якщо б була підмога [...]. Кинулися грабувати, хоч нічого не здобули, крім сухарів.

Дня 17. Вночі відступив із табору до міста.

Дня 18. Сторожа наша за річкою.

Дня 19. Зелені Свята. Артилерія прийшла з піхотою.

Дня 20. Кільканадцять хоругв — князів Збаразьких, п. підканцлера, п. [...] — прийшло того дня вночі. Шанець над річкою насипали і, гармати виставивши, по козацькому табору, що був під Переяславом, били, як тільки засвітало.

Дня 21. Коло було загальне, на якому п. гетьман військо просив, щоб було терпляче, бо грошей нема. Обіцяло військо чекати у послуху. Сторожа наша. Коней 4 під самим містом захопили [ми] і відійшли до хоругви.

Дня 22. П. ротмістр з п. Байбузою у посольстві до козаків.

Дня 23. Біля шибениці другий шанець насипано і обоз за ним на горі став.

Дня 25. Субота. ЙМП гетьман сам ходив на чату із половиною війська добувати 600 козаків і добув їх, але козаки, одразу ж вийшовши, вдарили на шанець, що під шибеницею [стояв], і захопили. Гармати 2 і гаківниці 2 взяли,

²⁶³ Про яку саме річку йдеться, незрозуміло, оскільки через Переяслав протікали дві річки — Трубіж і Альта.

²⁶⁴ Може, йдеться про родича Анджея Рушковського, незабаром підкоморія іно-вродславського, командира піхоти народового автораменту 1635 р. Див.: *Domagala K.* Op. cit. — S. 83.

²⁶⁵ Використання слова «zacięto» вказує на поранення ріжучою зброєю.

²⁶⁶ Використання слова «postrzelono» вказує на те, що польських жовнірів було поранено із вогнепальної зброї.

частину [ми] відбили, але [козаки] на волосок обозу не захопили. /26/ [...]. Хоругви полку п. К[...] змусили, а майже у вогні [...]кривали, з Божою допомогою відбили їх, але з великою шкодою своєю. Товариства дуже багато загинуло, інших підстрелено, коней набито. П. ротмістра мого підстрелено, хорунжого убито, товариства настріляно, піді мною коня убито. І так аж до ночі билися, а потім п. гетьман повернувся по всьому.

Дня 26. П. ротмістр від пострілу того перед полуднем помер в день Святої Трійці.

Дня 27. Тіло його з обозу на Київ повезли. Обоз окопався.

Дня 28. Переговори. Козаки про тіла просили, щоб могли позбирати і поховати. Дозволив їм це п. гетьман.

Дня 29. З братом, п. Яном Костою²⁶⁷ [...], з п. Павловським служив, мати його під Ніжином за п. [...].

Дня 31. П'ятниця. Загальне коло. ЯВП гетьман просив військо (бо вже частина [жовнірів] загинула), щоб його не залишали, доки не закінчить із козаками. Обіцяло військо не відступати від нього, але вже не в службі, поки аж би кінець вчинив, як йому слова і дотримали своїм коштом з любові до батьківщини.

Дня 2 червня. Неділя. Сторожа наша. П. Олізар прийшов.

/27/ Року [...].

Того ж дня перед світанком хоругву [...] до війська над Дніпром під Києвом [...], де гетьман переправлявся, на нічлігу козаки з острова [...] припливши, вцент розбили, тільки три чи чотири товариші та челядники втекли.

Дня 3. На герці челядника п. Фалінського убито і коня забрано.

Дня 4. Сторожа на ніч наша.

Дня 5. Середа. На небі знаки ясні біля сонця о полудні. На ніч на чату під Київ.

Дня 7. Поховали ми тіла хоругви п. Стальковського. У шанцях нарахували ми їх 140 і кілька, окрім вже похованих перед нами і тих, що в болоті їх подобивали та потонули. Поручники там два загинули.

Дня 8. В обозі угоду уклали із козаками. Присягли [вони] на Куруківській комісії у всьому і гетьмана Тимошенка²⁶⁸ їм дано.

Дня 9. Німці з Києва, до нас переправившись, йшли з нами до обозу, але вже військо під [...] 10 дня, і повернулися ми до Стайок.

Дня 11. До Воронькова²⁶⁹. Нічліг обозу.

Дня 12. Середа. У Дніпрі навпроти Стайок військо переправлялося, а ми у самому кінці перед світанком у п'ятницю, дня 14, переправилися.

²⁶⁷ Див. прим. 181.

²⁶⁸ Насправді Тимоша Орендаренка — у 1630–1632 рр. гетьмана Війська Запорозького.

²⁶⁹ Вороньків — нині село у Бориспільському районі Київської області.

Дня 15. Коло наше під Стайками. ЯВП гетьманові військо зречену службу поновило (?) і за компанію подякувало.

/28/ [Дня 16.] [...] попрощалося із пруськими [жовнірами], [...] п. гетьмана. П. гетьман пішов в один бік з військом кварцяним, а ми в інший, і, ставши обозом під селом, у милі від Стайок, мали коло. Маршалком²⁷⁰ п. Яроша Увелінського, поручника ЯВП воеводича [...] обрали. Хоругва королевича ЙМ від нас відлучилася і пішла від нас наступного дня, тобто дня 17. Полковників чотирьох обрали, вісім депутатів²⁷¹, стражника²⁷², обозного, послів до КЙМ²⁷³.

Полковники

1. П. Садовський²⁷⁴, поручник п. кам'янецького
2. П. Жельонка, поручник п. галицького
2. П. Лаш, поручник п. брацлавського старости
4. П. Рушінський, поручник п. Лянцкоронського

²⁷⁰ Маршалок конфедерації — вибраний військом головнокомандувач із виконавчими повноваженнями.

²⁷¹ Депутати конфедерації займалися господарсько-адміністративними справами та вершили суд.

²⁷² Стражник під час конфедерації відповідав за порядок та дисципліну в таборі.

²⁷³ За традиціями організації жовнірських конфедерацій у Речі Посполитій висилалася окрема делегація до короля із вимогами оплати війська.

²⁷⁴ Ім'я та посаду цього та усіх інших офіцерів сконфедерованого «пруського» війська допомогло ідентифікувати звернення від цього війська до короля, вислане із Копачева 19 червня 1630 р. Підписали цей документ такі особи: «Ярош Увелінський (Jarosz Uwieliński), маршалок війська ЙКМ пруського; Александер (напевно, копієст помилився, і йдеться про Самійла. — Т.К.) Лаш-Тучапський (Aleksander Łaszcz Tuczapski), полковник війська пруського на той час; Анджей Воевудзький (Andrzej Wojewódzki) як намісник п. Марціна Садовського (Marcin Sadowski) (?), полковника того ж війська пруського ЙКМ; Станіслав Жельонка (Stanisław Zielonka), полковник війська ЙМП пруського; Ян Рушінський (Jan Rusiński), пруського полковник війська ЙКМ; Анджей Хоїнський (Andrzej Choiński), депутат війська ЙКМ пруського; Войцех Бучайський (Wojciech Buczański), депутат війська ЙКМ пруського; Ян Гожковський (Jan Gorzkowski), депутат війська ЙКМ пруського; Анджей Дрохойовський (Andrzej Drochojowski), депутат війська ЙКМ пруського; Ян Рудніцький (Jan Rudnicki), депутат війська ЙКМ пруського; Анджей Костя (Andrzej Kościa), депутат війська ЙКМ пруського; Ярош Кожьцький (Jarosz Koziocki)», депутат війська ЙКМ пруського».

Везли це послання Єжи Висоцький (Jerzy Wysocki), Якуб Пшежджецький (Jakub Przeździecki), Станіслав Хоментовський (Stanisław Chomętowski) та Александер Чалованський (Aleksander Czałowański). Див.: Instrukcja panu Jerzemu Wysockiemu, Jakubowi Przeździeckiemu, Stanisławowi Chomętowskiemu, Aleksandrowi Czałowańskiemu, posłom naszym z wojska pruskie[g]o dana do JKM P[ana] N[aszego] M[iłościwego] w obozie pod Kopaczowem junii 19 anno 1630 // Biblioteka Jagiellońska Uniwersytetu Jagiellońskiego. — Sygn. 3543: Miscellanea do czasów Zygmunta III i Władysława IV. — W.XVII. — K. 19–21 v.

Депутати

1. П. Хоїнський, поручник п. калуського старости
2. П. Дроєвський 3. П. Гожковський 4. П. Рудніцький
5. П. Кожіцький 6. П. Подосецький 7. П. Серебжиський 8. І я

П. Воевудзький **стражник**. П. Клічановський **обозний**

Посли

1. п. Висоцький 2. п. Пшезджецький 3. п. Чолованський 4. п. Хоментовський